

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/2'2016

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №37 від 22 листопада 2016 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 24 листопада 2016 року). Повний або частковий передрук

матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 20.12.2016

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2016
© "Економіка. Фінанси. Право",
2016

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

М.А. ГРИДНЄВ. Теорія кластерів в системі знань про регіональну економіку	4
С.В. ГРИЩУК. Основні напрями реформування організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку вугільної промисловості в сучасних умовах	8
В.Г. ЛЕЖЕПЬОКОВА. Сектор малого і середнього підприємництва в Україні: напрями розвитку та пріоритети державної підтримки	13
Л.Л. ОСТРОВЕРХ, В.В. НАРОГАН. Історичні аспекти розвитку теорії оподаткування та її зв'язок з теорією монетаризму	18
Л.П. ШАПОВАЛ, С.В. ДІДУР. Ефективність використання структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства	23
В.В. ШКІРЕНКО. Особливості формування обліково-аналітичного забезпечення аудиту та аналізу інвестицій	28
С.А. ТКАЧЕНКО. Характеристика складу завдань функції інтегрованої економічної діагностики в системі стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань за рівнями управління	33
С.В. ЗАХАРЧЕНКО. Цінова конкурентоспроможність України та її регіонів (оцінка за методологією IMD-Lausanne)	41

ГРІДНЄВ

Микола Анатолійович

УДК 330.1:332.1

ТЕОРІЯ КЛАСТЕРІВ В СИСТЕМІ ЗНАНЬ ПРО РЕГІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

THE THEORY OF CLUSTERS IN THE SYSTEM OF KNOWLEDGE ABOUT THE REGIONAL ECONOMY

Перший заступник
начальника Головного
управління ДФС у
Черкаській області
Головне управління
ДФС у Черкаській
області

В статті подано сутність кластеризації, місце теорії кластерів в економічній науці, мета створення і роль кластерів у трансформаційній економіці. Сформульовано власне визначення кластеризації. Висвітлено передумови кластероутворення на регіональному рівні та обов'язкові умови розвитку кластеризації.

В статье представлена сущность кластеризации, место теории кластеров в экономической науке, цель создания и роль кластеров в трансформационной экономике. Сформулировано собственное определение кластеризации. Освещены предпосылки кластерообразования на региональном уровне и обязательные условия развития кластеризации.

The article presents the essence of the clustering, location theory of clusters in economic science, the purpose and role of clusters in the transition economy. Formulated own definition of clustering. Basic prerequisites clusteroviridae is at the regional level and necessary conditions for the development of clustering.

Ключові слова: кластер, кластеризація, кластероутворення, трансформації, регіональна економіка

Ключевые слова: кластер, кластеризация, кластерообразование, трансформации, региональная экономика

Keywords: cluster, clustering, clusteroviridae, transformations, regional economy

ВСТУП

Регіональна економіка, яка є основою національної економічної системи знаходиться в епіцентрі уваги багатьох вчених у науковців, які у своїх дослідженнях намагаються мобілізувати, систематизувати, аналізувати та прогнозувати перебіг економічних подій, тенденції розвитку ринків, діяльність інститутів, рух інструментів, що загалом формує ту чи іншу економічну модель розвитку. Глобалізаційні процеси, які відбуваються у національній економіці нині створюють нову інтеграційну платформу для реалізації існуючих можливостей та потенціалу регіону паралельно враховуючи його культурну, соціальну, географічну, ресурсну специфіку. При цьому інтеграційний напрям розвитку регіональної економіки визначається як пріоритетний, той, що випробуваний світовим досвідом та часом і вважається надійною базою для перебігу новітніх економічних процесів. У цьому напрямі важливу роль відіграє кластероутворення.

Питання, пов'язані з розвитком, особливостями створення і функціонування кластерів у економіці висвітлені в науковій літературі, як вітчизняній, так і зарубіжній, достатньо широко. Серед вітчизняних науковців варто виділити таких як М. Войнаренко, С. Кримського, І. Михасюка, С. Мочерного, В. Новицького, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, О. Субочева, А. Філіпенка, В. Чужикова, та інших. До найбільш відомих зарубіжних дослідників у сфері

кластерів та кластероутворення виділяємо В. Бандурина, В. Гжегожа, С. Долгова, П. Жозета, Е. Леммера, М. Кітінга, Дж. Клегга, М. Портера, В. Прайса, А. Ругмана, Дж. Сороса, С.Ткачевої, та інших. Разом із цим, процеси змін, що відбуваються в регіональній економіці та їх невідпинність обґрунтовують актуальність систематизації вже існуючих та формулювання нових наукових підходів до вивчення економічних кластерів та кластеризації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є висвітлення місця теорії кластерів в системі економічних знань про регіональну економіку та формулювання напрямів розвитку кластероутворення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо найбільш відомі наукові підходи до визначення сутності кластерів з метою дослідження їх місця і ролі у економіці сучасного регіону.

Наукова парадигма, яка інтерпретує динаміку економічних систем регіонів, у тому числі формування різноманітних інтеграційних процесів, зокрема кластеризації, не відповідає нинішньому стану економічної системи та динамічності ринкових процесів. Вона є застарілою і потребує змін разом зі змінами складових економічної системи та зв'язків між ними. Поряд із цим формування оновленої наукової основи для розвитку регіональної економіки ґрунтується на вже існуючих, перевірених часом елементах, адаптованих до економічно-ринкових

реалій. До таких елементів відносимо кластерну теорію.

Поняття «кластеру» почало використовуватись в економіці наприкінці 80-х рр. XX ст. і вважається запозиченим з інших наук та галузей, таких як фізика, хімія, математика, інформатика, біологія, медицина, будівництво, лінгвістика [2]. В економічному сенсі вираз «industrial clustering» означав зосередження промисловості на певній території. В англійських словниках на початку 90-х рр. він доповнюється словосполученням «cluster sampling» – групове обстеження в теорії управління на географічно локалізованих території [1]. В історії економічної думки вважається, що підвалини кластеризації були закладені А. Маршалом у науковій роботі «Принципи економічної теорії», де кластери виступають як складова і наслідок розвитку промислових регіонів.

Автор вважає за потрібне наголосити на тому, що вище наведене стосується ідентифікації періоду часу, який вважається початком для використання саме поняття «кластеру» науковцями-теоретиками та дослідниками ринку, але суть кластеризації виникла значно раніше. Як свідчать історичні джерела різних країн світу, відповідні об'єднання здавна формувалися як форма ведення бізнесу на певній території. З поширенням і загостренням конкурентної ситуації у різних сегментах ринку та галузях економіки обсяги кластерів і сфери їх формування зросли. У другій половині XX ст. (1980-1990 рр.) спостерігається зростання уваги промислових країн, Північної Америки та Європи до інноваційних кластерів, що було викликано передусім проривом на ринку спричиненим об'єднанням компаній Силіконової Долини (штат Каліфорнія, США) [6]. Згодом аналогічні об'єднання зміцнили позиції кластерів на внутрішньокраїнних та світовому ринках і посіли відповідне місце у економічній науці, особливо у регіоналістиці, дослідження якої до середини XX ст. були популярними. Кілька десятків років потому дослідження регіональної економіки і разом з ними процес кластеризації набув нової актуальності та поширення. Для подальшого дослідження кластерів та їх ролі у регіональній економіці розглянемо визначення кластеру та його зміни відповідно до динамічних економічних процесів як на рівні регіону так і на загальнонаціональному.

Наведемо найбільш поширені, влучні та уживані визначення поняття «кластеру» у економіці.

Основоположне визначення належить М. Портеру, який виділив цілеспрямовані об'єднання різних інститутів та описав їх цілі: кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торговельних, туристичних, будівельних об'єднань) у певних конкуруючих областях [4]. Пізніше це визначення набуло більш лаконічного вигляду, який відповідає умовам розвитку економіки окремих країн у той період: «Кластер – це географічна група взаємо-

залежних компаній і асоційованих інститутів, які пов'язані спільними цілями і доповнюють один одного» [4].

Т. Роеландт та П. Хертог, які досліджували процеси виробництва та формування прибутку визначали кластери як мережі виробників взаємозалежних фірм (включаючи спеціалізованих постачальників), які пов'язані між собою у створенні доданої вартості ланцюга виробництва [7].

За визначенням російського науковця В. Семенова кластер – це група розміщених у регіоні взаємозалежних і таких що, доповнюють одна одну, промислових компаній та організацій, які діють у певній сфері й характеризуються тим, що вироблений ними продукт однієї галузі використовується для потреб декількох інших [5, с. 63].

Т. Андерсон визначає кластер як просторово концентровану критичну масу спеціалізованих, численних діючих осіб, які залучені у комбінуванні конкуренції та кооперації [8, с. 8].

Науковці Е. Бергман та Е. Фезер визначають і розділяють промислові і регіональні кластери як різні види об'єднань. Так, промисловий кластер за їх визначенням – це група комерційних підприємств та некомерційних організацій, для яких участь у групі є важливим елементом підвищення індивідуальної конкурентоздатності та об'єднані угодами купівлі-продажу, технологіями, покупцями, каналами розподілу або ринками праці. Регіональний кластер – це, окрім зазначеного щодо промислових кластерів, об'єднання, сконцентровані географічно, що мають спільний ринок праці та інфраструктуру [8, с. 7].

Визначення М. Войнаренка концентрує увагу на особливостях співпраці кластерних об'єднань із науковими установами та місцевим самоврядуванням з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та динамічного економічного зростання регіону [7, с. 14].

Н. Ларіонова дає наступне визначення кластеру. Кластер – це сукупність суб'єктів господарської діяльності та взаємопов'язаних галузей, об'єднаних в єдину організаційну структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку і взаємоузгодженості, спільно функціонують з певною метою [9, с. 182].

Узагальнюючи вже відомі визначення кластерів та враховуючи їх місце і значення для економічної системи регіону сформулюємо власне, яке на нашу думку найбільш повно відображає сутність і ціль кластеризації.

Кластеризація – процес об'єднання юридичних осіб на ринку з метою зміцнення їхніх конкурентних позицій та синергетичного ефекту від основної діяльності.

Зазначений процес, який призводить, власне, до функціонування кластеру відіграє важливу роль для економіки, оскільки кластер як системоутворюючий елемент є однією з можливостей досягнення цілей, що для окремого підприємства є недосяжними.

В системі знань про регіональну економіку кластеризація та процеси кластероутворення займають власну нішу, як і на ринку, де зайняли вагоме місце серед інших економічних процесів. Нова парадигма знань, що пов'язана з кластерами відмінна

від класичної економічної науки хоча і ґрунтується на її засадах. Як констатують відомі науковці, чії дослідження стосуються площини регіональної економічної науки, її законів, особливостей трансформаційних процесів економічних систем (Р. Манн, О. Фінагіна, М. Пашкевич, Н. Прямухіна) теорія економіки, а разом із нею і наукова парадигма сучасної економічної науки швидко змінюються, адаптуючись до нелінійності і динамічності економічних процесів як на рівні регіону так і на загальнонаціональному та світовому рівні. Поряд із цим очевидний зв'язок з основоположними економічними та ринковими процесами ставить кластеризацію поряд з такими класичними поняттями як конкуренція, ринок, ефективність, розвиток та на рівні регіону надає йому певного системоутворюючого

змісту. Оскільки вважаємо, що першість належить саме ринково-економічним процесам, досліджуючи які науковці надають наукового змісту їх особливості та інтерпретації, розглянемо місце серед них кластеру як явища, викликаного вимогами економічної системи (рис. 1).

Щодо науки, то кластеризація, посідаючи у ній важливе місце, формуючи власну наукову парадигму законів і закономірностей не перестає бути цікавою для дослідників передусім з точки зору зміни її функцій, цілей, особливостей впливу на економічні процеси та стимулювання трансформаційних процесів. Місце кластеризації у економічній науці розглядається нами як складова знань про регіональну економіку, що подано на рис. 1.

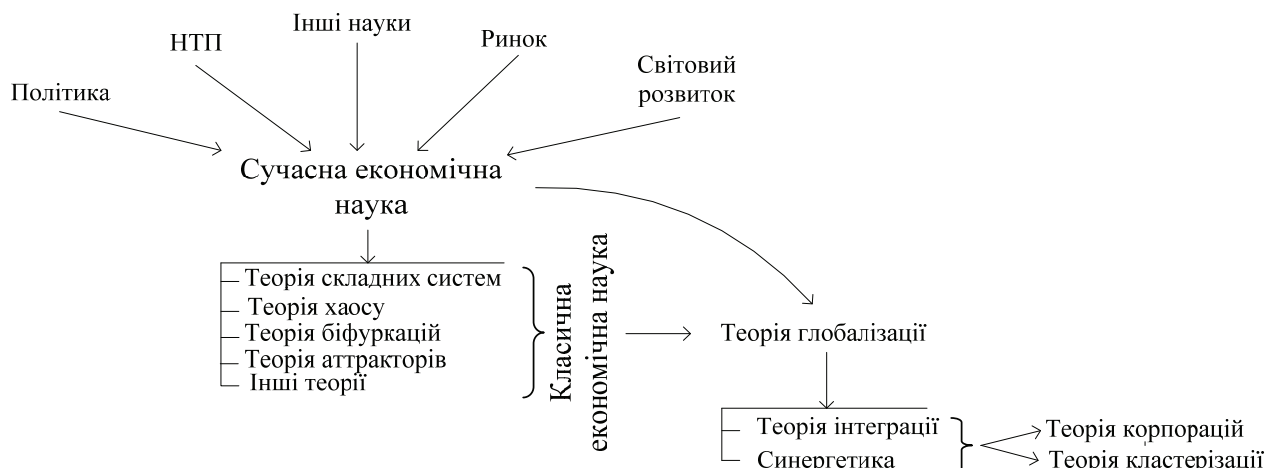

Рис. 1. Місце кластеризації у сучасній економічній науці

Обов'язковими передумовами кластероутворення є конкуренція та ринкова економіка. Для їх активного функціонування та розвитку теорія кластерів визначає низку додаткових умов, характерних для більш розвинутого стану економічної системи:

1) високий рівень розвитку малого та середнього бізнесу, наявність критичної маси бізнесу і його активності;

2) підтримка держави в частині політичних, правових та економічних інтересів у процесах кластеризації;

3) відповідний рівень інтелектуального потенціалу та кваліфікації працівників, зацікавленість у розвитку бізнесу;

4) рівень розвитку ринків та ринкової інфраструктури;

5) відповідний рівень ринкової і професійної культури [11, с. 14].

Ці передумови сприяють формуванню економічного клімату для кластероутворення у різних сферах і галузях економічної системи регіону. Успішне функціонування та розвиток кластеру потребує подальшого сприяння як з боку місцевого самоврядування та держави у вигляді відповідно спрямованих стратегій регіонального розвитку та кластероспрямованої політики, так і з боку учасників ринку, які для ефективної співпраці готові змінюватися у відповідності до наявних ринкових умов.

ВИСНОВКИ

Теорія кластерів, яку можна назвати порівняно молодого, нині в епоху інформаційної економіки отримує новий напрям свого розвитку, пов'язаний із виникненням та розвитком нових ринків, обігом нових інструментів, необхідністю створювати і застосовувати методики гнучкості для адаптації до трансформаційної економіки та формувати платформи для кластерних ініціатив.

До обов'язкових умов розвитку кластеризації у регіональній економіці відносимо:

1) державну підтримку кластерних утворень, втілену у створенні законодавчих основ для їх діяльності, зокрема податкової політики, системи органів і установ для підтримки та стимулювання кластерів, формування сприятливого інвестиційного та фінансово-кредитного клімату, розвиток економіки і ринків, зниження тиску контролюючих органів;

2) підтримку та стимулювання з боку місцевого самоврядування: розробка стратегій, планів, сценаріїв розвитку регіональної економіки із пріоритетністю кластерної складової, підтримка та стимулювання кластерних ініціатив;

3) виділення в окремий напрямок кластерного менеджменту та поєднання відповідних напрямків управління як з боку учасників ринку так і з боку кластерів.

Список використаних джерел

1. Statt David A. The concise Dictionary of Management. – L.–N–Y.: Routldge, – 1991. – 163 p.
2. The OXFORD Encyclopedic English Dictionary/ Ed. by Joyce M. Hawking and Robert Allen. - Oxford: Oxford University Press, 1991. – P. 279.
3. Портер Майкл. Конкуренция. – М.: Вильямс, – 2000. – 495 с.
4. Портер Майкл. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран: Пер. с англ. / Под ред. В.Д. Щетинана – М.: МО, 1993. – 896 с.
5. Семенов В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник.- Київ, МП «Леся», 2008.-595с.
6. Соколенко С.І. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів. Блог Станіслава Соколенка: Внедряя кластерную модель в украинских регионах. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/11/svitovyj-i-nacionalnyj-dosvid-formuvannya-innovacijnih-klasteriv/>
7. Войнарсно М.П., Малий М.Б. Будівельний кластер – європейський шлях розвитку. – Хмельницький: Поділля, 2005. – 32 с.
8. Мирослюбова Т.В. Закономерности и факторы формирования и развития региональных кластеров: монография/ Т.В. Мирослюбова, Т.В. Карлина, Т.Ю. Ковалева; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. – Пермь, 2013. – 283 с.
9. Ларионова Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона // Экон. вестник Ростов, гос. ун-та. – 2007. – № 1. – Ч. 2.
10. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону: монографія / Л.В.Батченко, А.В. Гуренко, Г.С.Кононенко, Р.В.Манн, О.В. Фінагіна, С.І.Цихмістро, Е.О. Васильконова – Донецьк: «ВІК», 2013. – 287с.

ГРИЩУК

Світлана Віталіївна
svetik_gr@ukr.net

УДК 330.341.1

старший викладач, Університет державної фіскальної служби України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

MAIN DIRECTIONS OF REFORMING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE COAL INDUSTRY IN MODERN CONDITIONS

В статті розглянуто організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку вугільної промисловості. Визначений сучасний стан розвитку вугільної промисловості. Охарактеризовані основні напрямки вдосконалення законодавчої бази з розвитку вугільної галузі. Визначені основні результати реалізації державної підтримки вугільної галузі.

В статье рассмотрены организационно-экономический механизм поддержанного регулирования развития угольной промышленности. Определенное современное состояние угольной промышленности. Охарактеризованы основные направления совершенствования законодательной базы по развитию угольной отрасли. Определены основные результаты реализации государственной поддержки угольной отрасли.

In the article the organizational and economic mechanism of state regulation of the coal industry is considered. The current state of the coal industry is defined. We characterize the main directions of improving the legal framework for the development of the coal industry. The main results of the state coal industry are considered.

Ключові слова: вугільна промисловість, організаційно-економічний механізм, державне регулювання, реформування розвитку вугільної галузі

Ключевые слова: угольная промышленность, организационно-экономический механизм, государственное регулирование, реформирование развития угольной отрасли

Keywords: coal industry, organizational and economic mechanism, government regulation, reform of the coal industry

ВСТУП

Державна політика стосовно вугільної промисловості є похідною від державної загальноекономічної політики, яку можна визначити, використовуючи дефініції, наведені у працях, як систему соціально-економічних цілей і завдань, засобів їх досягнення та практичної діяльності органів державної влади щодо їх реалізації, створення й удосконалення рамкових умов економічного розвитку країни відповідно до обраного суспільного ладу.

В умовах реформування вугільної промисловості особливого значення набувають дослідження її правового й організаційного механізмів державного регулювання. Ці механізми, як і будь-які інші, є формою функціонування системи державного управління. Зважаючи на те, що до складу системи останнього входять суб'єкти, об'єкти, засоби, методи, функції тощо, указані механізми також відзначаються їх сукупністю. Правовий і організаційний механізми державного регулювання розвитку вугільної промисловості покликані виконувати низку важливих

завдань економічного й соціального спрямування, відповідаючи вимогам сучасності.

Суттєвою обставиною, що впливає на державну економічну, в тому числі «вугільну» політику, є інтеграція України у світову економіку, передусім її вступ у 2008 р. до Світової організації торгівлі (СОТ) і входження у європейський економічний простір, зокрема, приєднання у 2011 р. до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

У зв'язку з цим постають проблеми, з одного боку, щодо імплементації міжнародних норм у національну правову систему, а з іншого – щодо дієвого застосування цих норм для захисту і підтримки вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішніх ринках. З цього приводу органами державної влади України було прийнято цілу низку законодавчих та інших нормативно-правових актів і вжито відповідних заходів, які, однак, не завжди були успішними. Зокрема, залишилося невирішеним одне з ключових питань державного регулювання вугільної галузі – удосконалення системи її фінансової підтримки з урахуванням норм СОТ та ЄС.

Отже, не викликає жодних сумнівів значимість та актуальність установлення відповідності сучасного стану дії правового й організаційного механізмів державного регулювання розвитку вугільної промисловості вищенаведеної науково-теоретичній конструкції.

МЕТА РОБОТИ полягає у розгляді основних напрямів реформування організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку вугільної промисловості в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням науково-методологічних засад державного регулювання вугільної галузі займалися Жук П. В. [1], Амоша О.І. [2], Драчук Ю. З. [3], Почтарук І. С. [4], Залознова Ю. [5] та багато інших.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ключовими елементами організаційно-економічного механізму державного управління є суб'єкти й об'єкти державного впливу. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку вугільної промисловості не є виключенням із правила – він представляє собою побудову організаційної системи державного управління вугільною промисловістю, яка (система) володіє внутрішньою впорядкованістю, узгодженістю взаємодії суб'єктів і об'єктів державного впливу, а також передбачає належний розподіл і послідовну реалізацію функцій державного управління, забезпечення ресурсами, раціональне й ефективне їх використання. При цьому підґрунтя для реалізації організаційно-економічного механізму державного регулювання такої галузі становлять методи та засоби правового механізму державного регулювання розвитку вугільної промисловості.

Вугільна промисловість, яка є однією з базових галузей національної економіки, на сьогоднішній день знаходиться в кризовому стані. Незважаючи на антикризові заходи і значну підтримку галузі з боку держави, динаміка основних показників стану державного сектора вугільної промисловості показує, що криза в галузі тільки посилюється. Майже 96% шахт понад 20 років працюють без реконструкції. Через повільну реструктуризацію галузі в експлуатації знаходиться значна кількість дрібних і середніх збиткових неперспективних шахт. Значних масштабів набув знос активної частини промислових виробничих фондів галузі. Із семи тисяч одиниць основного стаціонарного устаткування дві третини цілком відпрацювали свій нормативний термін експлуатації і потребують негайної заміни [6].

Особливо загрозлива ситуація склалася в галузі після початку проведення антитерористичної операції, внаслідок чого було порушено залізничне сполучення, поставка матеріалів і обладнання на вугледобувні підприємства, значно погіршилися розрахунки за спожиту електроенергію і відвантажену вугільну продукцію. В результаті на підприємствах галузі, які знаходяться на повністю контрольованій території, за останній рік значно зменшилися обсяги видобутку вугілля і проведення гірничих виробок. Відсутність державної підтримки

на часткове покриття витрат із собівартості вугільної продукції та відсутність програми заміщення ліквідованої державної підтримки на часткове покриття витрат із собівартості готової товарної продукції іншими джерелами коштів призвели до росту заборгованості з заробітної плати та збільшенню соціальної напруги в шахтарських регіонах.

Враховуючи складну ситуацію в економіці України, держава не має можливості підтримувати збиткові підприємства вугільної промисловості. Тому забезпечення формування якісно нової державної політики у вугільній галузі є важливим фактором відновлення її стратегічної ролі у забезпеченні енергетичної безпеки країни, стимулюванні економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності економіки України.

При цьому основним завданням є переведення вугільної галузі на бездотаційний і самоокупний режим діяльності.

Вугільна промисловість, незважаючи на надзвичайно тяжкий сучасний стан, має величезний потенціал розвитку. Але для цього повинна реалізовуватися послідовна державна енергетична політика України на довгостроковий період, яка визначатиме, в тому числі стратегію розвитку вугільної промисловості з посиленням координуючої ролі держави у створенні належних умов та організаційно-економічного механізму реалізації політики і завдань програмних документів у цій сфері. Для реалізації стратегії необхідна державна програма реформування вугільної промисловості, яка б об'єднала у собі збалансовані організаційно-економічні заходи, спрямовані на формування ефективної структури галузі, підвищення рівня інвестиційної й інноваційної діяльності, зростання рівня конкурентоспроможності вітчизняної вугільної продукції, захист внутрішнього ринку та збільшення ролі вугілля в паливно-енергетичному балансі держави, оптимізацію державної підтримки вугільної галузі, забезпечення самоокупності видобутку вугілля та скорочення до 2020 року державної підтримки до мінімального обсягу (тільки для цілей водовідливу та захисту навколишнього середовища).

Однією з визначальних причин незадовільного стану вугледобувних підприємств є відсутність системного підходу до реалізації державної політики у вугільній промисловості. Намагання вирішити питання, пов'язані зі зменшенням обсягів вуглевидобутку, збитковістю державних вугледобувних підприємств, низьким технологічним рівнем виробництва, нестачею інвестиційних коштів, без розв'язання первинних проблем, до яких належать відсутність ефективного власника, невідповідність динаміки цін на вугільну продукцію та продукцію, що використовується у вугільному виробництві, а також нестача необхідного обсягу інвестицій, до цього часу унеможливило подолання кризового стану галузі [6].

Тому для системного розв'язання зазначених проблем Міністерством енергетики та вугільної промисловості за участю ДП «НТЦ «Вуглеінновація» було розроблено Програму реформування вугільної

промисловості на період до 2020 року, яка охоплює завдання фінансового оздоровлення державних підприємств галузі, виводу їх на конкурентоспроможний, самоокупний рівень, вирішення соціальних і екологічних проблем шахтарських регіонів [7].

Метою Програми є комплексне розв'язання проблемних питань функціонування вугільної галузі, реалізація системних заходів з використання її потенціалу для збільшення обсягів видобутку вугілля, підвищення ефективності і переведення вугільної галузі на бездотаційний і самоокупний режим діяльності з одночасним вирішенням екологічних і соціальних проблем шахтарських регіонів.

При розробці Програми враховувалось, що стратегічним напрямком реформування вугільної галузі є залучення стратегічних інвесторів і приватизація перспективних вугледобувних підприємств з одночасним оздоровленням шахтного фонду шляхом ліквідації (консервації) збиткових шахт. В той же час, враховуючи, що підприємства вугільної промисловості не є привабливими об'єктами для інвесторів, розглядалися також альтернативні варіанти розв'язання проблеми, основні з яких передбачають:

Перший розвиток підприємств вугільної промисловості за рахунок приватних інвестицій і коштів від реалізації вугільної продукції без підтримки з боку держави на часткове покриття витрат із собівартості готової товарної продукції і без перехідного періоду для поетапного зменшення обсягів держпідтримки.

Перевагою такого варіанта є економія коштів державного бюджету, при цьому фінансування розвитку вугільної галузі здійснюється переважно за рахунок приватних інвестицій. Бюджетне фінансування вугледобувних підприємств протягом п'яти років спрямовується лише на захист навколишнього середовища, реструктуризацію вугільної промисловості та соціальну підтримку працівників, що вивільняються.

Негативною стороною даного варіанта є практично відсутній вплив органів державної влади на визначення обсягів видобутку власного вугілля, необхідних для забезпечення достатнього рівня енергетичної безпеки, в результаті чого можливий хаотичний розвиток підприємств вугільної промисловості, нестабільність забезпечення потреб економіки у вугіллі, відсутність державних соціальних гарантій для шахтарів, що може призвести до виникнення складних соціальних і екологічних проблем у вугледобувних регіонах.

Другий розвиток підприємств вугільної промисловості переважно за рахунок коштів державного бюджету, в тому числі на часткове покриття витрат із собівартості готової товарної продукції без поетапного зменшення обсягів підтримки.

При цьому держава використовує методи впливу на розвиток вугільної промисловості шляхом визначення обсягів видобутку вугілля, регулювання тарифів на вугільну продукцію й електроенергію тощо.

Негативною стороною даного варіанта є значні витрати з державного бюджету на підтримку підприємств вугільної промисловості, що без реформування галузі призведе до її подальшого занепаду.

Третій, оптимальний варіант полягає у проведенні ефективної реструктуризації вугільної галузі, збільшенні обсягів видобутку вугілля шляхом оптимізації державної підтримки, забезпеченні самоокупності видобутку вугілля і поетапному скороченні до 2020 року державної підтримки до мінімального обсягу. При цьому вже у другому півріччі 2016 року планується переведення підприємств вугільної галузі на бездотаційний і самоокупний режим і, відповідно, скасування державної підтримки на собівартість вугільної продукції.

Передбачається, що після 2020 року діючі підприємства вугільної галузі повністю функціонуватимуть у рамках ринкових відносин, а держава не буде регулювати та дотувати їх діяльність. Реформування галузі створить базу для залучення приватних інвестицій у її розвиток і дозволить зберегти роль вугільної промисловості у забезпеченні енергетичної безпеки держави.

Основним ризиком у застосуванні такого підходу є короткочасне використання запланованих фінансових ресурсів для вугільного сектора економіки на державну підтримку вугледобувних підприємств за рахунок коштів державного бюджету. Тому для забезпечення стимулюючої дії державної підтримки при переведенні галузі на бездотаційний і самоокупний режим діяльності необхідна розробка нових підходів до оптимізації державної підтримки.

При проведенні реструктуризації вугільної галузі й оптимізації роботи державних підприємств пропонується:

- 24 перспективні шахти, в тому числі шахтеновобудова №10 «Нововолинська», які мають понад 1,0 млрд т промислових запасів вугілля і можливість в найкоротші терміни виходу на беззбиткову роботу, перевести до складу Державної вугільної компанії (ДВК);

- 5 шахт з низькими техніко-економічними показниками, високим зносом шахтного фонду, потребі у великих обсягах капітальних інвестицій, але значними промисловими запасами вугілля передбачаються до консервації в поточному році;

- 6 шахт, які закінчують відпрацювання промислових запасів або не мають можливості виходу на беззбиткову роботу при значних капітальних інвестиціях, передбачаються до ліквідації в поточному 2015 році.

Крім того, передбачається створення в структурі ДВК трьох виробничих дирекцій: Донецької, Луганської та Західноукраїнської та ліквідація 7 апаратів управління державних підприємств загальною чисельністю 733 чоловік, а також перетворення чотирьох державних підприємств (самостійних шахт) у відокремлені підрозділи ДВК.

На стадії передачі шахт до консервації та ліквідації здійснюється оптимізація

підпорядкованості підприємств допоміжного призначення та об'єктів соціальної інфраструктури.

Одночасно створюються умови для максимального використання у виробництві науково-технологічного, ресурсного й інтелектуального потенціалу галузі і для проведення інноваційно-технологічної модернізації підприємств вугільної промисловості шляхом використання новітніх розробок галузевих інститутів. Крім того, Програма містить конкретні заходи з нормативно-правового забезпечення галузі, шляхи технічного переоснащення вугледобувних підприємств для збільшення обсягів вуглевидобутку, вирішення соціальних і екологічних проблем, реструктуризації вугільної промисловості й інші заходи, спрямовані на розв'язання проблемних питань розвитку вугільної промисловості [7].

Удосконалюється законодавча база для забезпечення подальшого розвитку вугільної галузі, а також розробляються механізми вдосконалення державного субсидування вугледобувних підприємств з урахуванням норм і вимог СОТ та ЄС. Передбачається розробка проектів Законів України: «Про державну підтримку вугільної промисловості», «Про внесення змін до Податкового кодексу України» та «Про внесення змін до Закону України «Про порядок списання заборгованості вугледобувних та вуглепереробних підприємств, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у вугільно-промисловому комплексі, що ліквідуються за рішенням Кабінету Міністрів України, перед Державним бюджетом України і місцевими та державними цільовими фондами».

При цьому проект Закону України «Про державну підтримку вугільної промисловості», передбачатиме такі принципи:

- обмеження державної підтримки для модернізації/технічного переоснащення шахт, будівництва нових шахт та шахт, переданих в оренду і концесію;
- фіксацію щорічного загального обсягу державної підтримки вугільної галузі на п'ять років у розмірі, що не перевищує поточний рівень державної підтримки вугільних шахт, які розташовані на контрольованій Україною території, передбачаючи щорічне збільшення (не менше ніж на 20 відсотків) обсягу видатків на охорону праці, захист навколишнього середовища, реструктуризацію вугільної галузі та соціальну підтримку працівників, які вивільняються.

Крім того, буде здійснена підготовка проектів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної та торфодобувної промисловості» (щодо включення видатків на консервацію шахт); «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткового покриття витрат вугледобувних підприємств, що включаються до

собівартості готової товарної вугільної промисловості» (щодо включення видатків на проведення гірничих виробок), а також щодо ліквідації збиткових вугледобувних підприємств та реалізації механізму консервації вугільних шахт.

Для забезпечення соціальної підтримки працівників підприємств вугільної промисловості будуть внесені зміни до Плану заходів з реалізації Концепції створення системи соціальної підтримки працівників підприємств вугільної галузі та населення територій, на яких розміщуються вугледобувні та вуглепереробні підприємства, що перебувають у стадії ліквідації (консервації), затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 353-р.

Джерелами фінансування Програми є кошти державного бюджету, власні кошти підприємств та інші джерела.

Орієнтовний обсяг фінансування Програми на 2015-2020 рр. становитиме 27163,1 млн грн, у тому числі з державного бюджету 11385,5 млн грн (5759,5 млн грн у 2015 році і 2877,1 млн грн у 2016 році). При цьому фінансування видатків на державну підтримку з собівартості, капітального будівництва та технічного переоснащення вугледобувних підприємств здійснюватиметься лише в 2015 і 2016 роках і становитиме відповідно 3827,9 та 2338,0 млн грн. Після 2016 року фінансування зазначених видатків буде припинено. У подальшому при виході вугледобувних підприємств на беззбиткову роботу державна підтримка буде спрямовуватися на захист навколишнього середовища, реструктуризацію вугільної галузі та соціальну підтримку працівників, які вивільняються [7].

ВИСНОВКИ

Таким чином, реалізація завдань і заходів Програми дасть змогу забезпечити:

- реформування державних підприємств вугільної галузі і переведення її на бездотаційний і самоокупний режим діяльності;
- прискорений розвиток вугледобувних підприємств шляхом інтенсивної модернізації, активізації ринкових перетворень в галузі та системного усунення кризових факторів;
- кардинальне підвищення економічної ефективності роботи шахт за рахунок збільшення рівня концентрації гірничих робіт, посилення ринкових стимулів до скорочення витрат виробництва, запровадження ринкових механізмів ціноутворення, покращення якості вугільної продукції тощо;
- реалізацію системних заходів з використання потенціалу державних підприємств вугільної галузі і збільшення обсягів видобутку вугілля до 16,8 млн т;
- зменшення енергоємності видобутку вугілля;
- зменшення втрат паливно-енергетичних ресурсів при видобуванні вугілля;
- мінімізувати витрати валютних ресурсів на імпорт енергоносіїв;
- зменшити негативні екологічні наслідки діяльності і раніше розпочатого закриття і ліквідації

вугледобувних підприємств;

– попередити або мінімізувати можливі негативні соціально-економічні та екологічні наслідки ліквідації (консервації) безнадійно збиткових вугледобувних підприємств;

– суттєво зменшити навантаження на державний бюджет.

Економічний ефект Програми визначатиметься за результатами моніторингу реалізації заходів Програми.

Передбачається, що після 2020 року вугільна галузь повністю функціонуватиме в рамках ринкових відносин, а держава не буде регулювати та дотувати діяльність вугільних підприємств. Реформування галузі створить базу для залучення приватних інвестицій у її розвиток, збереження її ролі у забезпеченні енергетичної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Жук П.В. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності вугільної промисловості регіону – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка - Львів–2016.

2. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наукова доповідь / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с. 7

3. Драчук Ю.З. Основи формування інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної галузі / Ю.З. Драчук // Економічний вісник. – 2015. – С. 71-81.

4. Почтарук І.С. Реструктуризація вугільної промисловості Західного регіону України у контексті світового досвіду / П.В. Жук, І.С. Почтарук // Регіональна економіка. – 2015. – № 1. – С. 167-175.

5. Залознова Ю. Інноваційний розвиток підприємств вугільної галузі: проблеми та напрями забезпечення / Ю. Залознова // Економіка. – №2 (109). – 2011. – С. 35-39.

6. Пріоритети та важелі модернізації вугільної галузі в Україні. Аналітична записка : Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1495/>

7. Програма розвитку вугільної промисловості України на період до 2030 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=5028>

ЛЕЖЕПЬОКОВА

Вікторія Геннадіївна
vikale@inbox.ru

УДК 334.012.6

СЕКТОР МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ:
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТА ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИSMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS IN UKRAINE: TRENDS AND
PRIORITIES OF STATE SUPPORTк.е.н., доцент, Київський
національний торговельно-
економічний університет

Обґрунтовано ключову роль малого та середнього підприємництва в забезпеченні економічного та соціального розвитку держави. Систематизовано ключові аспекти діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. На основі статистичних даних встановлено ключові проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Визначено ключові напрями та заходи щодо державної підтримки функціонування вітчизняного сектору малого та середнього бізнесу.

Обоснованно ключевую роль малого и среднего предпринимательства в обеспечении экономического и социального развития государства. Систематизированы ключевые аспекты деятельности предприятий малого и среднего бизнеса. На основе статистических данных установлены ключевые проблемы развития малого и среднего предпринимательства в Украине. Определены ключевые направления и мероприятия государственной поддержки функционирования национального сектора малого и среднего бизнеса.

The key role of small and medium-sized enterprises to ensure of economic and social development of the state is grounded. The key aspects of small and medium-sized businesses are systematized. On the basis of statistical data set key problems of development of small and medium-sized business in Ukraine are established. The key trends and measures to state support of functioning of public sector of small and medium-sized businesses are defined.

Ключові слова: малі та середні підприємства, мікропідприємства, пріоритети державної підтримки

Ключевые слова: малые и средние предприятия, микропредприятия, приоритеты государственной поддержки

Keywords: small and medium-sized enterprises, micro-enterprises, priorities of state support

ВСТУП

Сприяння розвитку малого і середнього підприємництва залишається одним із пріоритетних напрямів загальнодержавної та регіональної економічної політики України протягом усього періоду становлення її економічної незалежності. Ефективне функціонування сфери підприємництва формує конкурентне середовище для суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності, що забезпечує зростання зацікавленості іноземних і вітчизняних інвесторів. Одночасно, успішна діяльність суб'єктів малого і середнього підприємництва сприяє вирішенню ряду важливих завдань у забезпеченні державного розвитку, зокрема – поповненню бюджетів різних рівнів, насиченню споживчого ринку товарами та послугами, зниженню рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць. Для України питання побудови ефективного сектору малого і середнього підприємництва актуалізуються в умовах посилення процесів євроінтеграції, що підтверджується принципом

«Think Small First», який є основним положенням Акту про малий бізнес в Європі.

Комплексному теоретико-практичному дослідженню питань становлення, функціонування і розвитку сфери малого і середнього підприємництва присвятили свої праці вітчизняні вчені – О. Амоша, В. Геєць, В. Бондаренко, З. Варналій, В. Василенко, З. Герасимчук, М. Долішній, В. Збарський, В. Кредісов, Е. Кужель, М. Малік, В. Удовиченко, В. Худолій, Л. Чернюк, М. Чумаченко. Незважаючи на наявність численних досліджень у цій сфері, значна мінливість оточуючого середовища актуалізує необхідність аналізу сучасного стану малого і середнього підприємництва та його проблематики.

МЕТА СТАТТІ

Вирішення завдання розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва потребує дослідження його сучасного стану та визначення пріоритетних напрямів державної підтримки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для визначення малих та середніх підприємств використовуються спеціальні критерії, які закріплені у відповідних нормативно-правових актах. У різних країнах такі критерії істотно різняться, що зумовлено, окрім суб'єктивних уявлень, відмінностями в інституційному середовищі, економічній культурі та моделях підприємництва, а також визначено

специфікою державної підтримки та регулювання підприємництва. Цей факт викликає нарікання з боку вчених, що досліджують дану проблему, з приводу значної ускладненості порівняння процесів розвитку малого і середнього підприємництва в різних країнах. З метою розв'язання такої проблемної ситуації проводяться численні спроби створення нових уніфікованих критеріїв.

Відповідно до Господарського кодексу України [1] встановлено такі критерії визначення розмірів підприємств (табл. 1): суб'єкти мікропідприємництва, суб'єкти малого підприємництва, суб'єкти великого підприємництва. До суб'єктів середнього підприємництва відносяться усі інші суб'єкти господарювання.

Таблиця 1

Критерії визначення розмірів підприємств

Критерії	Суб'єктність	Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік)	Річний дохід від діяльності, визначений за середньорічним курсом НБУ
Суб'єкти мікропідприємництва	фізичні та юридичні особи	не перевищує 10 осіб	не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро
Суб'єкти малого підприємництва	фізичні та юридичні особи	не перевищує 50 осіб	не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро
Суб'єкти середнього підприємництва	Інші суб'єкти господарювання		
Суб'єкти великого підприємництва	юридичні особи	перевищує 250 осіб	перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро

Відповідно до змін у законодавстві України (від 22.03.2012 року) класифікація малих і середніх підприємств стала повністю відповідати нормам ЄС (EU Recommendation 2003/361), що гармонізує порівняльний аналіз з країнами ЄС та спрощує розробку й впровадження програм розвитку в рамках державної політики щодо цього сектору.

Аналізуючи кількість підприємств в Україні в 2015 році варто зазначити, що переважну більшість складають малі підприємства – 95,5 %, середні – 4,4 %, на частку великих підприємств приходить лише 0,1 %. За видами економічної діяльності пріоритетною сферою діяльності суб'єктів МСП є торгівля та сфера послуг. За результатами 2015 р. малий і середній бізнес забезпечував 60,2 % загального обсягу реалізованої продукції (мікропідприємства – 6 %, малі підприємства – 18,2%, середні підприємства – 42 %) [2].

Підприємництво займає важливе місце у вирішенні проблем зайнятості: на середніх та малих підприємствах зосереджено переважну частку робочих місць – понад 71 відсотка (мікропідприємства – 11,7 %; малі підприємства – 26,8 %; середні підприємства – 44,2 %) [2].

Мале і середнє підприємництво (МСП) є надзвичайно важливим для забезпечення сталого економічного розвитку країни і виконує в економіці низку важливих функцій (табл. 2) [3].

Достатню увагу держави до розвитку підприємництва підтверджує значна кількість прийнятих законодавчих актів, що регулюють діяльність суб'єктів у цій сфері. Це зокрема Господарський кодекс України [1], Закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4], «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Водночас, сучасний стан МСП свідчить про існування значної кількості проблемних питань у їх діяльності, вирішення яких потребує більш дієвої державної підтримки.

За останні 2 роки 40,5 % малих і середніх підприємств скоротили обсяги діяльності, що зумовлюється низкою об'єктивних обставин, а саме: загостренням військово-політичної ситуації в Україні, наявністю системних проблем банківського сектору, інфляції, стрімкою девальвацією національної грошової одиниці, падінням обсягів промислового виробництва, неефективністю державного менеджменту та високим рівнем корупції. Не дивлячись на те, що діяльність понад 70 % підприємств малого та середнього бізнесу за 2015 р. була прибутковою, сумарний чистий збиток склав: по середніх підприємствах - 102769,2 млн грн., по малих підприємствах – 118194 млн грн. [2].

Таблиця 2

Основні функції сектору малого і середнього підприємництва

Функція МСП	Деталізація функції МСП
Функція формування конкурентного середовища	створення істотної конкуренції монопольним утворенням
	усунення диспропорцій на окремих товарних ринках
Функція виробництва	швидкого насичення ринку товарами та послугами
	функціонування у сегментах b2b і b2c
	лідуюча позиція у виробництві окремих видів товарів (оригінальних та орієнтованих на індивідуальність споживача) та послуг (переважно побутові)
Інноваційна функція	наявність великої кількості інновацій за рахунок реалізації нових ідей та орієнтованість на виживання шляхом пошуку незайнятої ніші на ринку
	зумовленість об'єктивними структурними та функціональними змінами, що відбуваються в сучасній економіці
	посилення за умови створення сприятливих умов
	впровадження інноваційних, гнучких і витратоефективних виробництв
Конкурентна функція	функціонування МСП посилює конкуренцію на ринках товарів і послуг (внутрішньогалузеву)
	суттєвий вплив на інтенсивність міжгалузевої конкуренції
	активізація конкуренції на основі нецінових чинників (за рахунок інноваційності МСП)
Соціальна функція	підвищення рівня зайнятості населення
	розвиток трудових ресурсів
	створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття
Регулююча функція	вплив на реалізацію конкурентної та соціальної функцій
	можливість впливу держави на інші сектори економіки та окремі економічні процеси через регулювання діяльності та розвитку МСП
Структурна функція	наявність щільних зв'язків з іншими секторами
	включеність до загальної системи народногосподарських зв'язків
Девелоперська функція	стимулювання економічного розвитку
	формування генезису підприємницького ресурсу, який у подальшому стає рушійною силою економіки

З метою виявлення та усунення бар'єрів на шляху розвитку МСП було проведено оцінювання ділового клімату в Україні. За результатами опитування керівників 1325 підприємств-юридичних осіб та 502 підприємств-фізичних осіб, проведених 10 фокус-груп та 83 глибинних інтерв'ю з представниками органів виконавчої влади, експертного середовища та бізнес-асоціацій станом на січень 2016 р. встановлено, що основними перешкодами для розширення діяльності МСП є такі [5]:

1) нестабільна політична ситуація – це найбільша перешкода для ведення бізнесу в Україні (51%). Малим та середнім підприємствам важко працювати і планувати свою діяльність в умовах, коли державна політика часто є складною і непередбачуваною, а вимоги до ведення бізнесу постійно змінюються;

2) несприятливі економічні умови - купівельна спроможність населення України зменшилась, а отже і знизився попит на товари і послуги малих та середніх підприємств. Несприятлива економічна кон'юнктура є другою за важливістю перешкодою для МСП й полягає у браку замовлень, недостатніх обсягах реалізації, низького попиту на продукцію. Важливість цієї проблеми практично однакова як для фізичних осіб-підприємців (36%), так й для підприємств-юридичних осіб (39%);

3) проблеми з оподаткуванням – одна з основних перешкод для ведення бізнесу в Україні, яка охоплює як власне розмір податкових платежів, так і

складність процедур, пов'язаних зі сплатою податків. Згідно з розрахунками, проведеними за результатами опитування, малі та середні підприємства платять в середньому близько 27% своїх доходів у вигляді податків і зборів. Інша частина проблеми криється в адмініструванні податків. В середньому, одне мале або середнє підприємство витрачає близько 15% свого часу на дотримання податкового законодавства.

Кожен третій опитаний (31%) скаржиться на високі ставки податків, а кожен четвертий (26%) – на складне податкове адміністрування. Слід зауважити, що для підприємств-юридичних осіб проблеми із податками є більш вагомими, ніж для фізичних осіб-підприємців. Так, якщо високі ставки податків вважають перешкодою 34% підприємств, які є юридичними особами, то серед фізичних осіб-підприємців цей фактор називає 22% опитаних.

Нестабільність і часті зміни законодавства та податкової звітності, складність законів, корупція і дискреція з боку податкових служб – все це призвело до того, що оподаткування стало проблемою для українського бізнесу. З цієї причини малий та середній бізнес очікує від уряду реформи податкових органів та процедур, пов'язаних із сплатою податків. Спрощення адміністрування податків – це найбільш очікуваний політичний крок: 77% респондентів опитування сказали, що уряд повинен спростити податкове адміністрування для підтримки МСП в Україні. Ці процедури повинні стати більш

зрозумілим і доступними. Крім того, 65% опитаних підприємств заявили, що податкові органи повинні бути реформовані таким чином, щоб стати орієнтованими на сервіс та реагувати на потреби бізнесу;

4) для 29% опитаних, перешкодою для розвитку бізнесу в 2015 році була інфляція (32% фізичних осіб-підприємців та 27% юридичних осіб), а 28% повідомили, що їхньому бізнесу не дозволяє зростати війна на Сході України (29% юридичних осіб та 26% фізичних осіб-підприємців);

5) висока вартість регулювання - опитування виявило, що одне підприємство в середньому витрачає близько 30 000 грн. для того, щоб пройти усі регуляторні процедури, що вимагаються державою. Це сума грошей, яку витратило б одне мале чи середнє підприємство у 2015 році, якби воно за цей рік було зареєстроване, отримало усі необхідні дозволи та ліцензії та пройшло усі необхідні перевірки. Також включає кількість часу, витраченого на виконання регуляторних вимог, який було переведено у грошовий вимір, орієнтуючись на середню зарплату у регіоні.

Отже, дерегуляція є одним із найважливіших заходів у економічній політиці: 71% опитаних підприємств назвали дерегуляцію – під якою у цьому випадку розуміється скорочення кількості документів та процедур, що вимагаються для ведення бізнесу, – політичним кроком, який допоможе МСП в Україні.

Одним з інструментів державної регуляторної політики, який спрямований на полегшення умов ведення підприємницької діяльності, є Тест малого підприємництва (М-Тест), розроблений та запроваджений в Україні на виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом та Порядку денного асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію, а також відповідно до норм європейського законодавства щодо МСП, зокрема Акту малого бізнесу, що отримав власну назву Think Small First («Спочатку думай про малих»). Акт малого бізнесу в ЄС підкреслює політичну волю щодо визнання центральної ролі малих і середніх підприємств в економіці і визнає МСП як основу політики для ЄС та його держав-членів.

Основна причина запровадження М-Тесту пов'язана з тим, що в усіх розвинених країнах світу МСП визнається локомотивом та провідним чинником національних соціально-економічних систем. Наприклад, у ЄС за 2013 рік до сектору МСП відносилось 99 із кожних 100 бізнесів, він забезпечував роботою двох працівників з кожних трьох у секторі бізнесу й генерував 58 центів з кожного євро доданої вартості, а в абсолютних показниках сектор МСП у 27 державах-членах ЄС надавав роботу 88,8 млн людей та генерував 3,6 трлн євро доданої вартості. Подібні показники і в інших розвинених демократичних країнах світу, і сектор МСП в США також визнається одним з ключових факторів національної економічної безпеки.

Основною метою використання М-Тесту (як в ЄС, так і в Україні) є зменшення вартості державного регулювання для суб'єктів малого бізнесу. Задля

досягнення цієї мети в рамках М-Тесту для кожного державного регулювання здійснюється розрахунок витрат стандартного суб'єкта малого бізнесу, і на основі цих розрахунків розробляються зміни процедур регулювання, що має досягти зменшення витрат малого бізнесу. До основних етапів М-Тесту відносяться: консультації з представниками малого бізнесу щодо регулювання; кількісний розрахунок впливу регулювання на малий бізнес (за методом стандартних витрат); розробка корегуючих (пом'якшувальних) заходів у рамках регулювання [6]. Унікальна, як для регуляторних інструментів, здатність М-Тесту надавати вимірювану (числову) інформацію перетворює його на доказовий документ, що дозволяє обрати найкраще із запропонованих альтернативних рішень.

М-Тест є обов'язковим для використання розробниками регуляторних актів та добровільним для бізнес-асоціацій, неурядових аналітичних центрів та інших зацікавлених груп.

Реалізація регуляторних реформ сприяла формуванню сприятливого середовища для відкриття та функціонування малих та середніх підприємств в Україні. Зокрема, про відносну успішність державних заходів щодо підтримки вітчизняного підприємництва свідчать результати рейтингу легкості ведення бізнесу Світового банку "Doing Business-2017", який надає об'єктивну оцінку бізнес-клімату в країнах світу з точки зору простоти низки найважливіших для МСП адміністративних процедур. В рейтингу "Doing Business-2017" Україна піднялась на 1 позицію, посівши 80 місце із 190 країн [7].

За індикатором «Початок підприємницької діяльності» Україна у 2016 р. посідає 20 місце з загальною кількістю процедур, які слід пройти для реєстрації малого підприємства (4), та загальним часом (5 календарних днів) й вартістю (0,5 % від доходу на душу населення). Ці показники навіть менші, ніж середні по регіону Європи та Центральної Азії [7]. Повна реєстрація бізнесу без посередника у 2015 році тривала в середньому 10,5 днів (при цьому, у 53,5% випадків (пере)реєстрація підприємства зайняла не більше 3 днів). Результати опитувань свідчать, що загальні витрати часу зменшувалися з кожним роком: якщо в 2013 році процес реєстрації (перереєстрації) займав в середньому 19,7 дня, то у 2014 році середні витрати становили вже 16,6 дня [5].

Отже, необхідними є подальше реформування у сфері дерегуляції бізнес-середовища та мотивації підприємництва до розвитку, зокрема шляхом спрощення надання адміністративних послуг та умов ведення бізнесу, бюджетної децентралізації, звуження прямого адміністративного державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, мінімізації контактів бізнесу з чиновниками для зниження корупційних ризиків.

За результатами шостого Глобального дослідження Amway про підприємництво (AGER 2015) [8], значна частка (67%) опитаних представників сектору МСП бажають, щоб уряд розробив комплексний онлайн-ресурс, який буде містити інформацію про закони та нормативні акти щодо ведення бізнесу. Крім того, 56% учасників

опитування сказали, що уряд повинен перевести адміністративні послуги в електронний формат. Взяті разом, очікування від уряду, які підприємства висловили в опитуванні [8], складаються у загальну вимогу створити більш сприятливе середовище для ведення бізнесу в Україні. МСП не хочуть, щоб держава надавала пряму підтримку окремим суб'єктам господарювання – вони чекають кращих умов для всіх. Саме це буде потрібно українському бізнесу протягом наступних місяців та років для того, щоб подолати економічну кризу. МСП здебільшого не вважає, що відновлення економіки відбудеться негайно: тільки 29% опитаних підприємств висловили очікування, що діловий клімат в країні покращиться в першій половині 2017 року, і тільки 35% припускали, що ситуація з їхнім бізнесом покращиться протягом цього часу. Але оцінюючи можливий розвиток ситуації через кілька років, українські підприємці були більш оптимістичними. 53% з них заявили, що сподіваються розширити свою ділову активність протягом наступних двох років.

Отже, головною метою державної підтримки розвитку МСП є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, його адаптація до роботи в умовах нових стандартів та конкуренції відповідно до вимог Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, підвищення економічних показників регіону, забезпечення зайнятості населення, спрямування дій місцевих органів влади, суб'єктів малого і середнього бізнесу, громадських організацій підприємців, їх об'єднань на розв'язання актуальних проблем у сфері підприємництва, а також формування в суспільстві поважливого і доброзичливого ставлення до підприємців, роботодавців.

ВИСНОВОК

Попри несприятливість умов, в яких відбувається економічна діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання, спостерігається тенденція до певного поживлення ділової активності в секторі МСП в короткотерміновій перспективі, яка має високі шанси набутися сталості протягом наступних років.

До найбільш очікуваних МСП ініціатив з боку держави для покращення бізнес середовища слід віднести такі:

зниження адміністративного тиску на бізнес, стабільне податкове законодавство, а також спрощення державного контролю за бізнесом і трансформація органів контролю;

сприяння створенню механізмів залучення коштів для фінансової підтримки суб'єктів МСП та стимулювання його розвитку, збільшення обсягів

надання державної фінансової підтримки суб'єктам МСП;

створення інституцій для підтримки підприємництва, які забезпечуватимуть інфраструктуру для реалізації підприємницького потенціалу;

забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів МСП за рахунок створення єдиного інформаційного порталу та запровадження системи консультаційних послуг для підприємців;

формування правильної системи цінностей, аби підприємництво виконувало не тільки економічну, а й інші свої функції – соціальну, творчу, інноваційну.

Значну увагу також слід приділити міжнародному аспекту розвитку МСП. Рівень його розвитку має сприяти створенню позитивного іміджу країни, забезпеченню ефективної ринкової економіки. Створення сприятливого підприємницького клімату є запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці з донорськими організаціями та участі у міжнародних проектах.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

2. Державна служба статистики України [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Орлова В.О. Сутність і функції малого бізнесу в сучасній економіці [електронний ресурс] - режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2011_3/Orlova.pdf

4. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 [електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

5. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2015 рік Аналітичний звіт [електронний ресурс] - режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/USAID%20LEV/LEV_ABCA_report_Cost_of_doing_business.pdf

6. Ляпин Д.В. Тест малого підприємництва. Посібник з використання [електронний ресурс] - режим доступу: <http://brdo.com.ua/m-test/>

7. The World Bank Group [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings>

8. «Forbes Україна» про AGER 2015 [електронний ресурс] - режим доступу: <http://news-ua.amway.ua/журнал-forbes-україна>

ОСТРОВЕРХ

Лариса Леонідівна

УДК 336.02

НАРОГАН

Вадим Валентинович

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ТЕОРІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇЇ
ЗВ'ЯЗОК З ТЕОРІЄЮ МОНЕТАРИЗМУHISTORICAL ASPECTS OF
DEVELOPMENT OF THE THEORY OF
TAXATION AND HER CONNECTION
WITH THE THEORY OF MONETARISMк.е.н., доцент, Національна
академія внутрішніх справздобувач наукового ступеня
доктора філософії (кандидата
наук) кафедри економічної
безпеки, Національна академія
внутрішніх справ

Результати дослідження генезису оподаткування на території України довели, що для створення і розвитку ефективної податкової системи в Україні доцільно максимально враховувати історичні аспекти, щоб не допускати старих помилок та недоліків. Наше звернення до концепцій, положень, висновків, а часом помилок економістів минулого, направлено для глибокого розуміння, осмислення наших сучасних проблем, звільнення від вантажу застарілого, збереження та використання корисного і раціонального.

Результаты исследования генезиса налогообложения на территории Украины доказали, что для создания и развития эффективной налоговой системы в Украине целесообразно максимально учитывать исторические аспекты, чтобы не допускать старых ошибок и просчетов. Наше обращение к концепциям, положениям, заключениям, а порой ошибкам экономистов прошлого, направлено для глубокого понимания, осмысления наших современных проблем, освобождение от груза устаревшего, сохранения и использования полезного и рационального.

The results of the research of the genesis of taxation on the territory of Ukraine has proved that for creation and development of the effective tax system in Ukraine it is reasonable to consider as much as possible historical aspects, to avoid old mistakes and miscalculations. Our appeal to the concepts, provisions, the conclusions, and sometimes the mistakes of the economists of the past, is directed for deep understanding, judgment of our modern problems, release from freight obsolete, preserving and uses of useful and rational.

Ключові слова: податки, оподаткування, податкова система, прямі податки, непрямі податки, історія податків, монетаризм

Ключевые слова: налоги, налогообложение, налоговая система, прямые налоги, непрямые налоги, история налогов, монетаризм

Keywords: taxes, taxation, tax system, direct taxes, indirect taxes, history of taxes, monetarism

ВСТУП

Потреба дослідити теоретичні основи податкових відносин обумовлена об'єктивними причинами. Повноцінне теоретичне обґрунтування оподаткування не має глибоких історичних коренів. До XVII століття всі уявлення про податки мали випадковий та безсистемний характер, що не дозволяє відносити їх до серйозних теоретичних робіт в даній галузі. Вочевидь, що практика оподаткування випереджала фінансову науку, яка не підготувала суспільну думку щодо справедливості та необхідності стягнення податків. Не дивно, що заміна тимчасових та надзвичайних податків на регулярні і загальні платежі викликала їх неприйняття населенням. Ця обставина вимагала від фінансової науки теоретичного обґрунтування такого явища як податки.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні генезису податкових теорій і форм оподаткування, які мають використовуватись для створення та розвитку ефективної системи оподаткування в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Податки як форма взаємовідносин громадянина і влади має давню історію. Теорія податків почала розвиватися з XIII ст., ще за часів Фоми Аквінського (1226-1274), який вважав податки однією з форм пограбування народу. Проте, основні податкові теорії стали формуватися в якості наукових концепцій, починаючи з XVII століття, і як система найважливіших принципів і положень отримали в буржуазній науці найменування «загальна теорія податків». До часткових податкових теорій належать вчення про співвідношення різних видів податків, зокрема кількості податків, їх якісного складу, ставки оподаткування і так далі. Таким чином, якщо напрями загальної теорії податків визначають призначення оподаткування в цілому, то часткові

теорії обґрунтовують, які види податків необхідно встановити, яким має бути їх якісний склад тощо.

Теоретичні аспекти з формування загальних податкових теорій розглядалися в працях: Робертса, Рейнелла, Т. Гоббс, У. Давенанта, Т. Папильона, Т. Мена, У. Поттера, Р. Чемберлена, А. Сірка (школа меркантилістів); Ф. Кене, Ш.Л. Монтеск'є, Д. Юма, О. Мірабо, А. Тьєра, Дж.Р. Мак-Куллоха (школа фізіократів); просвітителів Вольтера, Ж.Ж. Руссо; У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Ж.Б. Сея, Ж.С. Мілля, А. Монкретьєна (англійська класична політична економія), представника соціал-утопістів Ж.Ш. Симонд де Сімонді; основоположників сучасних загальних і часткових податкових теорій Дж.М. Кейнса, М. Калєцького, І. Шумпетера, Ф. Ноймарка, А. Маршалла, М. Бернса, А. Лаффера, М. Фрідмена, Д. Мейзельмана.

Вивчення історичних аспектів теорії розвитку податкових систем дає можливість зробити деякі цікаві висновки. А саме:

1. Природа не розподіляє багатство рівномірно. Щоб багаті громадяни ділилися із суспільством, в першу чергу, треба використовувати силу переконання і громадської думки, а потім законодавчий примус.

2. Невдоволення платників податків ставить під загрозу добробут і соціальний порядок у більшій мірі, ніж неправильна поведінка платників податків.

3. Ніколи не можна руйнувати ефективно працюючу податкову систему.

4. Велике багатство зникає, як тільки уряд починає діяти за принципом «обдеремо до нитки багатих».

5. Війни є причинами зростання податків і податкових ставок. Після закінчення війни уряди часто намагаються зберегти збільшений податковий тягар.

6. Люди схильні чинити опір податкам. Зазвичай, це відбувається через законний відхід від податків за допомогою існуючих бухгалтерських та законодавчих практик. Якщо така форма поведінки неможлива, використовується незаконний відхід від сплати податків або переїзд в іншу податкову юрисдикцію. Отже, збільшення податкового тягара веде до інтенсифікації процесу відходу від податків.

7. Патріотизм підривається високими податками. Високі ставки податків, спосіб оцінки податкової бази та їх збору підривають позитивний суспільний ефект патріотизму.

8. Податки, які не розподілені серед платників податків справедливо і неупереджено, втрачають всяку силу моральних зобов'язань.

9. Свобода створює передумови власного руйнування. Вільні люди схильні надавати великі податкові повноваження уряду, який починає цим зловживати, що і призводить до руйнування свободи, захист та збереження якої влада декларує.

10. Податки – це плата за цивілізоване суспільство. Механізм і зміст системи оподаткування, спосіб витрачання коштів платників податків визначають чи є наше суспільство свідомим.

Існування податків є об'єктивною необхідністю і економічно виправдане настільки, наскільки економічно виправдане існування самої держави.

Податки – це економічна база утримання державного апарату, армії, невиробничої сфери. Держава покликана стабілізувати впливати на економіку та забезпечувати найкращі умови для ефективного економічного зростання.

Справжня наукова теорія оподаткування створювалася в останній третині XVIII ст. разом з класичною політичною економією. Її основоположником з повним правом вважається шотландський економіст і філософ Адам Сміт (1723-1790). Головне місце в цій теорії посідає обмеження втручання держави в економіку, яка повинна розвиватися відповідно до об'єктивних економічних законів. При цьому відбувається зниження витрат державного бюджету, а відповідно, зменшення рівня податків. Тобто гроші, які має громадянин, краще залишати у нього, тому що він може вигідніше їх розподілити, ніж це пропонує держава. Основоположниками цього напряму економічної теорії були В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, А. Пігу, Р. Слоу та ін.

У 1776 р. вийшла книга А. Сміта «Дослідження про природу та причини багатства народів». З даного твору можна вивести чотири основних принципи оподаткування, які є актуальними до сьогодні:

1) *принцип справедливості*, який стверджує загальність оподаткування і рівномірність розподілу податку між громадянами пропорційно їх доходів;

2) *принцип визначеності*, що вимагає, щоб сума, спосіб і час платежу були точно заздалегідь відомі платнику;

3) *принцип зручності*, передбачає, що податок повинен стягуватися в такий час і таким способом, які представляють найбільші зручності для платника;

4) *принцип економії*, що полягає в скороченні витрат стягування податку, в раціоналізації системи оподаткування.

Натомість, розробка наукових методів регулювання економіки за допомогою податків пов'язана з ім'ям іншого видатного англійського економіста Д. М. Кейнса (1883-1946). Застосування розроблених ним методів, зокрема, дозволило змінити циклічність виробництва та істотно пом'якшити економічні кризи, що приголомшували західні країни протягом XIX – першої половини XX ст. У відповідності з теорією Д. Кейнса податки служать головним важелем державного регулювання економіки та сприяють її розвитку. Теорія висуває необхідність створення «ефективного попиту» у вигляді умов для забезпечення реалізації виробленої продукції за допомогою впливу різних методів державного регулювання. Держава з її кредитно-грошовою і бюджетною політиками має сприяти притоку інвестицій, у тому числі шляхом відповідної системи податків.

Одночасно з кейнсіанством в XX ст. з'явилася неокласична теорія податків, основоположником якої був Дж. Мілля (1907 р.). Згідно цієї теорії, що базувалася на перевазі вільної конкуренції, державне втручання не повинно обмежувати ринок з його природними саморегулюючими законами, здатними без втручання ззовні досягти економічної рівноваги. Державне втручання потрібно тільки для того, щоб усунути перешкоди, що заважають дії законів вільної

конкуренції. Як бачимо, державі відводилася непряма роль у регулюванні економічних процесів. У цьому полягає відмінність неокласичної теорії від кейнсіанської, яка стверджує, що динамічна рівновага нестійка і робить висновки про необхідність прямого втручання держави в економічні процеси.

Висловлюючи дещо інший погляд на теорію податків, англійський вчений Дж. Мілль розробив і вперше висунув податкову теорію послуг. Суть її полягає в тому, що кожен громадянин держави обов'язково повинен отримувати від неї послуги у вигляді допомоги та підтримки. Дж. Мілль першим обґрунтував введення неоподаткованого мінімуму доходів громадян, розмір якого, на його думку, повинен бути не менший за прожитковий мінімум. Крім того, свою думку він висловлював і з приводу прогресивного оподаткування. Дж. Мілль писав: «Оподатковувати великі доходи вищим відсотком, аніж малі, – означає оподатковувати працелюбність, ощадливість, карати людину за те, що вона працює старанно... заощадила більше, ніж сусід... Справедливе й мудре законодавство не повинно спонукати до того, щоб марнувалися, а не зберігалися плоди чесної праці».

Однак у представників неокласичної школи не було єдиної думки про роль держави в регулюванні економічних процесів. Одна частина вчених, дотримуючись класичної теорії – теорії вільного ринку, вважала, що державне регулювання і високі податки лише гальмують економічне зростання, тому необхідні зниження податків і обов'язкове скорочення державних витрат. Інша частина вчених пропонувала обмежити роль держави тільки тією діяльністю, яку крім нього ніхто не може здійснити: регулювання грошей в обігу, регулювання процентних банківських ставок, підвищення (зниження) податків. Тому в рамках неокласичної теорії отримали розвиток два його напрямки: теорія економіки пропозиції і теорія монетаризму.

Монетаризм – економічна теорія, за якою кількість грошей в обігу є визначальним фактором формування господарської кон'юнктури. На переконання монетаристів існує прямий зв'язок між зміною маси грошей в обігу та величиною валового й національного продуктів. Монетаризм виник як альтернативна кейнсіанству економічна теорія, згідно з якою сукупний обсяг продукту і рівень цін змінюються в залежності від зміни пропозиції грошей, і, отже, досягнення безінфляційного зростання економіки вимагає контролю за оборотом грошової маси.

Основоположником та інтелектуальним лідером сучасного монетаризму став видатний американський економіст, Нобелівський лауреат Мілтон Фрідмен (1912-2006рр.). Проте, назву новій економічній теорії дав американський економіст Карл Бруннер (Karl Brunner). Саме він у 1968 р. вперше використав термін «монетаризм» для визначення загальнотеоретичного підходу, що визнає виняткову важливість грошей в економіці, вважає грошову масу й темпи її зміни головним фактором економічної кон'юнктури та вказує на пріоритет особливого типу грошово-кредитної політики – прямого регулювання темпів зростання грошової маси на протидію іншим методам впливу,

насамперед, фіскальній політиці та грошово-кредитному регулюванню, орієнтованому на вплив через процентні ставки.

Термін «монетаризм» має і друге значення. Часто в економічній літературі ним позначають антиінфляційну політику держави, яка пройшла апробацію в ряді промислово розвинених країн світу (США, Великої Британії тощо) у 80-ті роки XX століття. Окремі її положення принесли суттєвий успіх у боротьбі з інфляційними процесами. Адже, за теорією монетаризму, держава для досягнення безінфляційного зростання економіки має обмежити своє втручання в господарське життя, лише підтримуючи стабільний темп росту грошової маси через забезпечення контролю за її оборотом.

Фрідмен доводив, що виключний вплив на циклічність економічного розвитку має грошовий фактор, що саме зростання грошової маси визначає інфляцію і тому економічна політика повинна, в першу чергу, бути спрямована на обмеження та стабілізацію грошової маси. Таким чином, основну увагу Фрідмен зосереджує на проблемі грошової маси, розмірів, темпів зростання та її складових величинах. В ранніх роботах Фрідменом сформульовано «грошове правило» збалансованої довгострокової монетарної політики, відповідно до якого збільшення грошової маси повинно бути систематичним, стабільним і плановим процесом, незалежним від кон'юнктури та циклічних коливань.

Монетаристи піддали сумніву та критиці основні положення та висновки Дж. М. Кейнса про необхідність державного регулювання процесу розширеного відтворення методом грошових шоків, тобто заперечували доцільність використання кейнсіанських форм активного втручання держави в економіку. Основний принцип монетаризму полягав в тому, що альтернативи ринковому механізму не існує.

Після того, як централізм в обох системах – капіталістичній та соціалістичній почав демонструвати свої недоліки та суперечності, теорія монетаристів починає привертати до себе все більшу увагу. Крім Мілтона Фрідмена, представниками монетаризму, які здійснили вагомий внесок у розвиток даної концепції, є Г. Шварц, К. Бруннер, А. Мелцер, Р. Кейган, Д. Фенд, Р. Селден, Д. Лейдлер. Основні монетаристські ідеї М. Фрідмен виклав у фундаментальній праці «Монетарна історія США. 1867-1960» (написаній у співавторстві з іншим представником чиказької школи – Ганною Шварц). Свою концепцію монетаризму Фрідмен характеризував як «теоретичний підхід, що стверджує важливість грошей».

Монетаризм як система економічних поглядів став альтернативою неокейнсіанській концепції у зв'язку з неспроможністю останньої розв'язати проблеми економічного розвитку США у 50-60-х рр. Економічні ідеї сучасного монетаризму й кейнсіанства діаметрально протилежні насамперед у питанні про внутрішню стабільність ринкової економіки й ролі держави у її забезпеченні.

Якщо, кейнсіанці стверджують, що ринковий механізм неспроможний забезпечити макроеконо-

мічну рівновагу і динамічне економічне зростання без суттєвої допомоги державного регулювання, то монетаристи вбачають вплив держави на економічні процеси багато у чому навіть шкідливим. Так, проводячи антициклічну фіскальну політику з метою регулювання сукупного попиту, норми нагромадження, споживання й інвестицій, держава, сама цього не бажаючи, порушує економічну рівновагу й посилює циклічні коливання. Адже, пряме державне регулювання дає ефект із запізненням (часовим лагом) у 8-14 місяців, тобто тоді, коли вже потрібний протилежний вплив.

Отже, якщо концепція Дж. М. Кейнса сформувалась на тлі критики класичної та неокласичної теорій (так звана "кейнсіанська революція"), то монетаризм часто називають контрреволюцією, що вказує, насамперед, на його опозиційність до кейнсіанства. Теоретичні положення й рекомендації монетаристів стали основою для проведення політики стабілізації економіки й боротьби з інфляцією у США та Англії у 80-х рр. Практика засвідчила, що консервативні уряди США та європейських країн на початку 80-х рр., застосувавши монетаристські рекомендації, досягли певних позитивних результатів, зокрема: вдалося обмежити інфляцію, знизити бюджетні дефіцити, зміцнити національні валюти, підвищити ефективність виробництва, полегшивши перелив капіталу, що забезпечило здійснення структурної перебудови економіки.

Здавалося б, піддаючи сумніву та критиці основні положення та висновки Дж. М. Кейнса про доцільність використання форм активного втручання держави в економіку, монетаристи винайшли свій рецепт вирішення макроекономічних проблем. Пояснюючи причини криз, безробіття та інфляції регулюючим втручанням держави в кредитно-грошову сферу за кейнсіанською схемою монетаристи вбачали способи лікування економіки у контролі за грошовою масою через проведення жорсткої антиінфляційної політики, яка передбачала встановлення високого банківського відсотка, припинення зростання заробітної плати (а в окремих випадках її зниження) і, яким би дивним це не здавалося, підтримка безробіття на досить високому рівні. Монетаристи на чолі з Фрідменом вважали, що першопричиною інфляції є форсована емісія грошей, яка ініціює процес її самозростання. Державне втручання в економіку, підкреслював Фрідмен, блокує дію стихійних регуляторів, що сприяють встановленню рівноваги, воно орієнтоване на короткострокову перспективу.

Натомість, довгострокові наслідки монетаристської політики також є доволі неоднозначними – зменшення середньорічних темпів економічного зростання, збільшення рівня безробіття, зростання соціальної нерівності, скорочення соціальних виплат тощо.

Проведене дослідження генезису податкових теорій і форм оподаткування дозволяє зробити наступні висновки:

1. Представники класичної школи, дослідивши природу багатств, чинники його зростання, чітко сформулювали умови утворення і розподілу доходів,

виявили системність і науковий підхід при утворенні податків, розробки збалансованої податкової політики, позначили контури об'єктів оподаткування і впорядкували терміни їх сплати, розмежували і розподілили податковий тягар між соціальними групами суспільства. У. Петті, розкриваючи природу податків, закладає основу для подальшого дослідження економічної сутності податків, зокрема, взаємозв'язку кількості грошей в обігу і термінів сплати податків. Д. Рікардо, вивчаючи зв'язок між прибутком і заробітною платою, прийшов до думки, що ці економічні категорії є антагоністами один одному і в своїх величинах обернено пропорційні один одному.

2. Кейнсіанська концепція податкової теорії зумовлена державним регулюванням економіки за допомогою податкових заходів з метою забезпечення більш повного використання всіх факторів виробництва і стимулів до зростання, а також усунення виникаючих диспропорцій між обсягом виробництва і платоспроможним попитом. Держава з метою стабілізації економіки має проводити активну бюджетно-податкову політику з метою формування ефективного сукупного попиту і стимулювання інвестиційної активності.

3. Одночасно з кейнсіанством в ХХ ст. з'являється неокласична теорія податків. Висловлюючи дещо інший погляд на теорію податків, англійський вчений Дж. Міллер розробив і вперше висунув податкову теорію послуг. Суть її полягає в тому, що кожен громадянин держави обов'язково повинен отримувати від неї послуги у вигляді допомоги та підтримки.

4. В рамках неокласичної теорії отримують розвиток два його напрямки: теорія економіки пропозиції і теорія монетаризму.

Податкова концепція теорії економіки пропозиції ґрунтується на зниженні ставок оподаткування та надання податкових пільг корпораціям, що призведе до бурхливого економічного зростання, активізації підприємницької та інвестиційної діяльності, за умови обов'язкового скорочення державних витрат.

Монетаризм як система економічних поглядів став альтернативою некейнсіанській концепції. На переконання монетаристів держава, проводячи антициклічну фіскальну політику з метою регулювання сукупного попиту, норми нагромадження, споживання й інвестицій, сама цього не бажаючи, порушує економічну рівновагу й посилює циклічні коливання. Отже, набула актуальності критика дискреційної кейнсіанської політики «точного настроювання» економіки і обґрунтування стабільної монетарної політики на основі «грошового правила».

Історія сучасної податкової системи України починає свій відлік з 1991 року. Це досить короткий час для створення високоєфективної політики оподаткування, оскільки створення ефективної системи оподаткування – це не тільки практична, а й дуже серйозна наукова проблема. Адже податкова система включає в себе цілу низку встановлених в країні податків, зборів і обов'язкових платежів, а також складні механізми їх нарахування та внесення до бюджету та до державних цільових фондів. У той

же час це не механічна сукупність, а внутрішньо організована, функціонально взаємоузгоджена, взаємодоповнююча, цілеспрямована система, яка базується на науково обґрунтованих і вже історично перевірених принципах податкової політики. Принцип відносно будь-якої системи – це та наукова основа та правило, від якого не відступають. Дотримання основних принципів оподаткування дуже важливе для створення оптимально справедливої і економічно виправданої системи оподаткування.

Сьогодні в Україні питання податкової політики належать до найгостріших як в економічному й соціальному, так і в політичному контексті. Україна, не маючи достатнього практичного досвіду й наукового обґрунтування формування та реалізації податкової політики, розвивалася експериментальним шляхом, нерідко роблячи при цьому хибні кроки. Але, навіть за таких умов, відправною точкою реформування податкової системи України і головним акцентом має стати визнання того факту, що в основному вона вже склалася і попри всі свої недоліки не повинна розглядатися як така, що має підлягати докорінному реформуванню.

Податкова система – результат податкової політики держави. При цьому, незаперечним є той факт, що податкова політика не є самоціллю, тобто політикою заради політики. Вона в усьому світі розглядається як дієвий інструмент впливу держави на економічні і соціальні процеси, що відбуваються в середині країни. Її вплив може носити як результативний, так і деструктивний характер. Дії уряду в цій площині повинні завжди бути відповідальними, обачними, опиратися на систему математично доказових показників, що свідчили б на користь прийнятих рішень. Прорахунки у цій галузі занадто дорого обходяться суспільству.

ВИСНОВКИ

У різні періоди розвитку суспільства змінювались види оподаткування, форми їх стягнення. Результати дослідження генезису податкових теорій і форм оподаткування мають використовуватись для створення та розвитку ефективної системи оподатку-

вання в Україні. Перш, ніж вдаватись до будь-яких змін в теорії і практиці оподаткування та вдосконалення існуючої податкової системи, доцільно максимально глибоко дослідити історичні аспекти, щоб не припуститись старих помилок та недоліків.

Вважаємо доцільним ще раз наголосити – успіх податкових реформ, які деякими урядовцями розглядаються в нескінченності перетворень і удосконалень, залежить від ступеня адекватності системи оподаткування, на момент проведення реформ, економічному базису країни.

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег // Избранные произведения / Пер. с англ. М.: Экономика, 1983. – 518 с.
2. Милль Дж. Основы политической экономии. / Дж.С. Милль; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1981. — Т. 1. – С. 162.
3. Т.П. Моряк, В.В. Буняк, О.І. Гронтковська. Еволюція поглядів на роль фіскального інструментарію у забезпеченні антициклічного розвитку та структурної збалансованості економіки // Економіко-правовий часопис. – № 1, 2010. – С. 108-131.
4. Нечай Н. Нариси з історії оподаткування / Н.В. Нечай. – К.: Вісник податкової служби України, 2002. – 144 с.
5. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. В 2-х т. / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1985.
6. Петти В. Трактат о налогах и сборах // Антология экономической классики: в 2 т. – М.: Эконом, 1991. – Т.1.
7. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения // Д. Рикардо: соч.: в 4 т. – М.: Гос. изд-во политической литературы, 1955-1958. –Т.1. – 360 с.
8. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / Пер. с англ. – М., 1962.
9. Фещенко В.М. Монетаризм як теорія грошей та інструмент економічного розвитку / В.М. Фещенко // Фінансовий ринок України. – 2009. № 9. – С. 3-7.

ШАПОВАЛ

Людмила Петрівна
Shapoval26@meta.ua

УДК 336.647

ДІДУР

Сергій Володимирович

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ
СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА****EFFICIENCY OF THE USE OF****CAPITAL STRUCTURE IS IN SYSTEM
OF FINANCIAL SAFETY OF
ENTERPRISE***к.е.н., доцент кафедри фінансів
і кредиту, Кременчуцький
національний університет ім.
Михайла Остроградського**д.е.н., професор кафедри
фінансів і кредиту, Кременчу-
цький національний університет
ім. Михайла Остроградського*

У статті доведено, що головним елементом формування цілісного забезпечення системи фінансової безпеки є оптимізація структури капіталу, що дозволяє визначити поточний та майбутній фінансовий стан підприємства. Запропоновано оцінку впливу чистого, валового прибутку та позикового капіталу конкретного підприємства в умовах визначення можливих варіантів формування оптимальної структури капіталу з урахуванням критеріїв оптимізації.

В статье доказано, что главным элементом формирования целостного обеспечения системы финансовой безопасности является оптимизация структуры капитала, что позволяет определить текущее и будущее финансовое состояние предприятия. Предложена оценка влияния чистой, валовой прибыли и заемного капитала конкретного предприятия в условиях определения возможных вариантов формирования оптимальной структуры капитала с учетом критериев оптимизации.

It is well-proven in the article, that the staple of forming of the integral providing of the system of financial safety is optimization of capital structure, that allows to define current and future financial the state of enterprise. The estimation of influence of net, gross income and loan capital of concrete enterprise is offered in the conditions of determination of possible variants of forming of optimal capital structure taking into account the criteria of optimization.

Ключові слова: фінансова безпека, власний та позиковий капітал, управління, фінансовий левелердж, оптимізація, чистий та валовий прибуток

Ключевые слова: финансовая безопасность, собственный и заемный капитал, управление, финансовый рычаг, оптимизация, чистая и валовая прибыль

Keywords: property and loan asset, management, financial lever, optimization, net and gross income

ВСТУП

Сучасна практика управління фінансово-економічною діяльністю вітчизняних підприємств свідчить, що однією з найбільш поширених причин виникнення фінансової кризи і банкрутства підприємств є відсутність ефективної системи управління фінансовою безпекою. При цьому формування та оптимізація структури капіталу є важливим і складним завданням, що вирішується у процесі управління підприємством, оскільки від якості сформованої структури капіталу значною мірою залежить можливість досягнення цільових показників діяльності підприємства. Встановлення оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом, формування інструментарію визначення такого співвідношення, своєчасне реагування на зміну внутрішніх й зовнішніх факторів є необхідною умовою ефективного функціонування підприємства та забезпечення його фінансової безпеки.

Тому, виникає необхідність дослідження питання управління фінансовою безпекою підприємства як самостійним об'єктом, оскільки в економічній системі все більшого значення набувають відносини

щодо ефективного використання фінансових ресурсів та оптимізації структури капіталу, що забезпечує стабільну діяльність суб'єктів господарювання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій

Дослідженню питань формування фінансової безпеки підприємства, приділяли свою увагу такі вчені-економісти, як: О.В. Ареф'єва, К.С. Горячова, А.О. Єпіфанов, І.Л. Латишева, Л.О. Матвійчук, Л.В. Петришинець, Н.Н. Пойда-Носик та інші. Разом із тим, оптимізація процесів управління фінансовою безпекою підприємства є відносно новим напрямом наукових досліджень і єдиних підходів до управління нею не сформовано. Це свідчить про актуальність, теоретичну та практичну значимість досліджуємої проблеми.

МЕТА СТАТТІ полягає у науково-методичному обґрунтуванні процесів управління фінансовою безпекою підприємства з позиції ефективного використання структури капіталу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Головним елементом формування цілісного забезпечення системи фінансової безпеки є

оптимізація структури капіталу, що визначає незалежність, стійкість, стабільність діяльності підприємства. Тому, виникає проблема формування ефективної структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства.

Вплив структури капіталу на фінансову безпеку полягає в тому, що надання переваги тому чи іншому джерелу фінансування, визначається поточний або майбутній стан підприємства. Це пояснюється тим, що використання тільки власного капіталу гарантує найвищу фінансову стійкість, але обмежує темпи розвитку, оскільки не може забезпечити формування додаткового обсягу активів в періоди сприятливої кон'юнктури ринку і не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал. Орієнтація на переважання позикового капіталу забезпечує високий фінансовий потенціал за рахунок приросту активів, а також можливості збільшення фінансової рентабельності внаслідок наявності ефекту фінансового левериджу, однак у більшому ступені генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства.

Формування оптимальної структури капіталу, з точки зору співвідношення власного та позикового капіталу, передбачає оцінку ефективності структури капіталу конкретного підприємства з урахуванням критеріїв оптимізації (рис. 1).

Оптимальна структура капіталу – це таке співвідношення використання власних і позикових коштів, при якому забезпечується найбільш ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності й коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість.

Отже, з метою оцінки ефективності структури капіталу та визначення критеріїв, було проведено аналіз структуру капіталу на прикладі ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» за 2013–2015 роки (табл.1). ПАТ «КРЕДМАШ» – велике промислове підприємство, розташоване у м. Кременчук Полтавської області. ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» – провідний виробник асфальтозмішувальних установок і запасних частин.

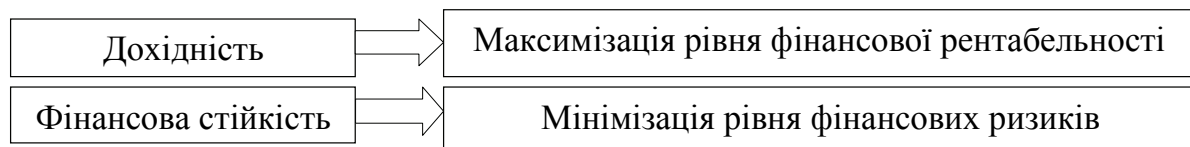

Рис. 1. Критерії оптимізації структури капіталу

Таблиця 1

Динаміка структури капіталу ПАТ «КРЕДМАШ»

Показник	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	тис. грн	у % до всієї суми	тис. грн	у % до всієї суми	тис. грн	у % до всієї суми
Загальна сума капіталу	143145,0	100,00	158943,0	100,00	195835,0	100,00
Власний капітал	120660,0	84,29	129305,0	81,35	142301,0	72,66
Позиковий капітал	22485,0	15,71	29638,0	18,65	53534,0	27,34

Протягом досліджуваного періоду, не зважаючи на збільшення частки позикового й зменшення частки власного капіталів спостерігається істотне переважання частки власного капіталу (79,43%) над часткою позикового (20,57%), що свідчить про низьку залежність підприємства від кредиторів.

Так, при побудові оптимальної структури капіталу підприємства, важливо також оцінити фактори, які мають на неї найбільший вплив. Такими факторами, які можуть найбільшою мірою вплинути на структуру капіталу підприємства є обсяг чистого, валового прибутку та позикового капіталу.

При цьому, для аналізу можливих варіантів структури капіталу підприємства, необхідно

з'ясувати ряд залежностей за допомогою регресійного аналізу, зокрема – залежність обсягу чистого прибутку від зміни обсягу валового прибутку та залежність обсягу валового прибутку від зміни обсягу позикового капіталу підприємства.

Лінійне рівняння регресії зв'язку обсягу чистого прибутку від обсягу валового прибутку має наступний вигляд:

$$Y = a + bx = -737,5995 + 0,1827x. \quad (1)$$

Результати розрахунку параметрів лінійного рівняння ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунок параметрів лінійного рівняння ПАТ «КРЕДМАШ»

Рік	Чистий прибуток (y), тис. грн.	Валовий прибуток (x), тис. грн.	$x \times y$	x^2	y^2	y	$\frac{y - \bar{y}}{\bar{y}}$
2013	6040	35351	213520040	1249693201	36481600	5721,028	0,05
2014	8968	56616	507732288	3205371456	80425024	9606,144	-0,07
2015	13790	77757	1072269030	6046151049	190164100	13468,6	0,02
Разом	28798	169724	1793521358	10501215706	307070724	28795,78	0,00
Середнє значення	9599,33	56574,67	597840453	3500405235	102356908	9598,592	0,00

Отже в результаті збільшення валового прибутку на 1 тис. грн. чистий прибуток підприємства збільшується на 0,1827 тис. грн.

Для оцінки впливу факторної ознаки на результативну було використано коефіцієнт еластичності, який показує на скільки відсотків в середньому змінюється результативна ознака у при зміні факторної ознаки x на 1,0%. Загальний коефіцієнт еластичності обчислюється за формулою 2:

$$\varepsilon = b \frac{\bar{x}}{\bar{y}} = 1,077 \quad (2)$$

Лінійне рівняння регресії зв'язку обсягу валового прибутку від обсягу позикового капіталу має наступний вигляд:

$$Y = a + bx = 2,8643 + 1,2444x \quad (3)$$

Результаті розрахунку залежності обсягу валового прибутку від зміни обсягу позикового капіталу наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Розрахунок параметрів лінійного рівняння зв'язку валового прибутку від обсягу позикового капіталу ПАТ «КРЕДМАШ»

Рік	Валовий прибуток (y), тис. грн.	Позиковий капітал (x), тис. грн.	$x \times y$	x^2	y^2	y	$\frac{y - \bar{y}}{\bar{y}}$
2013	35351	22485	794867235	505575225	1249693201	27983,20	0,208
2014	56616	29638	1677985008	878411044	3205371456	36884,39	0,349
2015	77757	53534	4162643238	2865889156	6046151049	66620,57	0,143
Разом	169724	105657	6635495481	4249875425	10501215706	131488,16	0,700
Середнє значення	56574,67	35219	2211831827	1416625142	3500405235	43829,39	0,233

Отже, при збільшенні позикового капіталу на 1 тис. грн. валовий прибуток підприємства збільшується на 1,2444 тис. грн.

Загальний коефіцієнт еластичності складає:

$$\varepsilon = b \frac{\bar{x}}{\bar{y}} = 0,775 \quad (4)$$

Таким чином, оцінка факторів впливу свідчить, що найбільший вплив на збільшення прибутку підприємства має позиковий капітал. Зростання частки позикових коштів в структурі капіталу формує фінансову безпеку підприємства.

Правомірно зазначити, що одним із головних завдань фінансової безпеки є використання критеріїв оптимізації структури капіталу – максимізація рівня фінансової рентабельності та мінімізація рівня фінансових ризиків.

Одним із основних методів реалізації цього завдання є «фінансовий левелінг», який являє собою об'єктивний фактор, що виникає з появою позикових засобів та дозволяє підприємству отримати додатковий прибуток на власний капітал:

$$\text{ЕФЛ} = (1 - \text{Спп}) \times (\text{КВРп} - \text{ПК}) \times \frac{3K}{BK}, \quad (5)$$

Розрахунок ефекту фінансового важеля для ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» наведено в таблиці 4.

Дані таблиці 4 свідчать, що диференціал фінансового левелінгу у 2015 році порівняно з 2013 роком збільшився на 3,1% і склав 22,7%. Використання позикового капіталу сприяло зростанню рентабельності власного капіталу у 2013 році на 1,4 %, у 2014 – на 3,4 %, у 2015 році – на 6,6%. Основною причиною такого стрімкого зростання рентабельності у 2015 році було зростання валового прибутку на 21141 тис. грн. та позикового капіталу на 23896 тис. грн. При цьому у 2015 році порівняно з 2013 роком коефіцієнт фінансової стійкості збільшився на 0,15% та склав 0,38%. Хоча цей показник відповідає нормативу (менше 0,5%), але для підприємства кращим було б його зменшення.

Таблиця 4

Порядок розрахунку ефекту фінансового важеля для ПАТ «КРЕДМАШ»

Показник	Роки		
	2013	2014	2015
1. Загальна сума капіталу (активів), тис.грн	1431 45	1589 43	1958 35
2. Власний капітал (ВК), тис. грн	1206 60	1293 05	1423 01
3. Частка власного капіталу, %	84,29	81,35	72,66
4. Позиковий капітал (ЗК), тис. грн.	2248 5	2963 8	5353 4
5. Частка позикового капіталу, %	15,71	18,65	27,34
6. Валовий прибуток, тис. грн	3535 1	5661 6	7775 7
7. Коефіцієнт валової рентабельності активів (КВРа) (р.6 : р.1), %	24,7	35,6	39,7
8. Середній розмір процентів за кредит (ПК), %	15	16	17
9. Ставка податку на прибуток (Спп)	0,25	0,25	0,23
10. Диференціал фінансового левериджу	9,7	19,6	22,7
11. Коефіцієнт фінансового левериджу (фінансова стійкість)	0,19	0,23	0,38
12. Ефект фінансового левериджу (ЕФЛ), %	1,4	3,4	6,6

Таким чином, результати розрахунку ефекту фінансового важеля свідчать, що оптимальною структурою капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності для підприємства є структура зі співвідношенням власних (72,66%) та позикових (27,34%) коштів. Але не зважаючи на збільшення рентабельності, додаткове залучення позикового капіталу підприємством є свідченням зростання фінансового ризику в частині погіршення фінансової стійкості підприємства.

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків пов'язана з процесом вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства.

Перш ніж визначити оптимальну структуру капіталу за критерієм мінімізації фінансових ризиків,

необхідно визначити постійну та змінну частини оборотних коштів підприємства. Оптимальним з точки зору мінімізації ризиків є помірний (компромісний) підхід до фінансування оборотних активів, який передбачає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу фінансуються необоротні та постійна частина оборотних активів, а за рахунок короткострокового позикового капіталу – весь обсяг змінної їх частини, тому що забезпечує прийнятний рівень фінансової стійкості підприємства і рентабельність використання власного капіталу, наближену до середньоринкової норми прибутку на капітал.

Визначимо оптимальну структуру капіталу для ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» за критерієм мінімізації ризиків (табл. 5).

Таблиця 5

Порядок визначення оптимальної структури капіталу ПАТ «КРЕДМАШ» за критерієм мінімізації фінансових ризиків

Показник	Роки		
	2013	2014	2015
1. Загальна сума активів, тис. грн.	143145	158943	195835
2. Необоротні активи, тис. грн.	48417	50868	55919
3. Постійна частина оборотних активів, тис. грн.	59326	73284	103627
4. Власний капітал + довгостроковий позиковий капітал, тис. грн.	107743	124152	159546
5. Короткостроковий позиковий капітал, тис. грн.	35402	34791	36289
6. Частка власного капіталу $([p. 4 / p. 1] \times 100)$, %	75,27	78,11	81,47
7. Частка позикового капіталу $([p. 5 / p. 1] \times 100)$, %	24,73	21,89	18,53
8. Коефіцієнт фінансової стійкості $(p. 5 / p. 4)$, %	0,33	0,28	0,23

Як видно з даних таблиці 5, за критерієм мінімізації фінансових ризиків оптимальне співвідношення часток власного та позикового капіталу підприємства у 2013 році становило 75,27% : 24,73%, у 2014-му – 78,11% : 21,89%, а у 2015 році – 81,47% : 18,53%. Причиною різкої зміни оптимального співвідношення власного (81,47%) та позикового (18,53%) капіталу у 2015 році було

зростання постійної частини оборотних активів, яке забезпечується відповідним зростанням власних джерел фінансування. При цьому коефіцієнт фінансової стійкості зменшується та відповідає нормативному значенню.

З урахуванням рівня фінансових ризиків потенційна модель фінансування активів ПАТ «КРЕДМАШ» матиме вигляд (рис. 2).

Необоротні активи 55919 тис. грн.	Власний капітал 159546 тис. грн. (81,47%)
Постійна частина оборотних активів 103627 тис. грн.	
Змінна частина оборотних активів 36289 тис. грн.	Поточні зобов'язання 36289 тис. грн. (18,53%)

Рис. 2. Модель фінансування активів ПАТ «КРЕДМАШ»

З позиції мінімізації фінансових ризиків, оптимальною структурою капіталу для ПАТ «КРЕДМАШ» є структура зі співвідношенням власних (81,47%) та позикових (18,53%) коштів. Це забезпечує достатній рівень фінансової стійкості (0,23%) та зменшення фінансового ризику.

Таким чином оцінка основних факторів впливу на структуру капіталу в системі фінансової безпеки підприємства з урахуванням критеріїв оптимізації дозволяє підприємству визначити можливий варіант оптимальної структури капіталу.

ВИСНОВКИ

Визначено, що основними факторами які впливають на структуру капіталу в системі фінансової безпеки підприємства є обсяг чистого, валового прибутку та позикового капіталу. Оцінка факторів впливу свідчить, що найбільший вплив на збільшення прибутку підприємства має позиковий капітал. Зростання частки позикових коштів в структурі капіталу формує фінансову безпеку підприємства.

Урахування критеріїв оптимізації дозволило дослідити вплив вище зазначених факторів і запропонувати декілька варіантів оптимальної структури капіталу для підприємства. Оптимальною структурою капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності для підприємства є структура зі співвідношенням власних (72,66%) та позикових (27,34%) коштів. З позиції мінімізації фінансових ризиків, оптимальною структурою капіталу для ПАТ «КРЕДМАШ» є структура зі співвідношенням власних (81,47%) та позикових (18,53%) коштів. Це в свою чергу забезпечить незалежність, стійкість, стабільність діяльності підприємства та мінімізує рівень фінансових ризиків

пов'язаних з процесом вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98 – 103.
2. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65 – 67.
3. Латишева І.Л. Вплив структури капіталу на забезпечення економічної безпеки підприємства / І.Л. Латишева // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 130 – 134.
4. Матвійчук Л.О. Методика визначення рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств / Л.О. Матвійчук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5 (119). – С. 109 – 114.
5. Пономаренко О.Е. Аналіз рівня фінансової безпеки промислових підприємств у контексті удосконалення стратегії її забезпечення / О.Е. Пономаренко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 169 – 173.
6. Проїда-Носик Н.Н., Петришинець Л.В. Оцінка ефективності й оптимізація структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства / Н.Н. Проїда-Носик, Л.В. Петришинець // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 100 – 112.
7. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [Текст]: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова, [А.О. Єпіфанов, О.Л.Пластун, В.С. Домбровський та ін.]. – Суми:ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.

ШКІРЕНКО

Вікторія Володимирівна
Invest.sumy@meta.ua

УДК 657.6

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙFEATURES OF THE ACCOUNTING AND ANALITICAL SUPPORT
FOR AUDIT AND ANALYSIS OF INVESTMENTS

аспірант, ДНБЗ ім. В. Гетьмана

Стаття присвячена виокремленню та обґрунтуванню особливостей обліково-аналітичного забезпечення інвестиційного процесу. Досліджено структуру обліково-аналітичної системи інвестиційного процесу, виокремлено основні критерії якості обліково-аналітичної інформації, сформовано схему управління інвестиційним процесом підприємства.

Статья посвящена определению и обоснованию особенностей учетно-аналитического обеспечения инвестиционного процесса. Исследована структура учетно-аналитической системы инвестиционного процесса, выделены основные критерии качества учетно-аналитической информации, сформирована схема управления инвестиционным процессом предприятия.

The article is devoted to defining the main features of formation of accounting and analytical support of investment projects for audit and analysis. It is determinates the main criteria of accounting and analytical support of the investment process and proposed the scheme of the accounting and analytical systems management.

Ключові слова: аудит, обліково-аналітичне забезпечення, аналіз, інвестиції

Ключевые слова: аудит, учетно-аналитическое обеспечение, анализ, инвестиции

Keywords: audit, analysis, accounting and analytical support

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку світового господарства інформація є основним ресурсом оптимізації та раціоналізації процесів управління суб'єктами господарської діяльності всіх рівнів, тому розробка та впровадження дієвої моделі формування обліково-аналітичного забезпечення в сфері інвестиційної діяльності є необхідною умовою для прийняття ефективних управлінських рішень. Адже результативність діяльності підприємства великою мірою залежить саме від якості організації інвестиційного процесу, який є донором фінансових ресурсів для забезпечення поступового та системного розвитку компанії. Водночас, забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання неможливе без організації належної системи аудиту та аналізу інвестиційних проектів, що потребує якісного інформаційного забезпечення, важливим компонентом якого є облікові та аналітичні дані. Отже, формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення є важливим системоутворюючим компонентом управління інвестиціями, а теоретичне та практичне дослідження даного питання є актуальним напрямом наукових пошуків вітчизняних вчених, серед них: В.В. Бабиш, Ф.Ф. Бутинець, М.Т. Білуха, О.А. Петрик, Б.І. Валуєв, З.В. Гуцайлюк, В.І. Єфіменко, Ю.А. Кузь-

минський, М.В. Кужельний, В.Г. Линник, Б.М. Литвин, В.В. Сопко та ін..

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні основних особливостей формування обліково-аналітичного забезпечення аудиту та аналізу інвестицій

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою статті є наукові праці, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси, українські та міжнародні нормативно-правові акти.

При здійсненні дослідження використано методи аналізу та синтезу, діалектики, порівняння, узагальнення та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Система обліково-аналітичного забезпечення управління інвестиційним процесом підприємства є комплексом взаємопов'язаних підсистем обліку, аналізу та аудиту, що взаємодіють через інформаційні потоки в процесі формування, передачі оперативної та стратегічної економічної інформації [1, с. 36], при чому на кожному етапі обліково-аналітична інформація фільтрується, трансформується та набуває нових ознак для задоволення потреб користувачів. Виходячи з цього міркування, можна констатувати, що основними функціями системи інформаційного

забезпечення управління інвестиційною діяльністю підприємства є наступні:

1. Конструююча - формування необхідної інформації про інвестиційну діяльність суб'єкта господарювання для внутрішніх та зовнішніх користувачів.

2. Облікова – відображення фактів інвестиційної активності підприємства та фіксація економічних показників для подальшого аналізу.

3. Аналітична – формування бази для економічного аналізу результатів діяльності суб'єкта господарювання, а також подальшого їхнього прогнозу.

4. Контрольна – відображення поточного стану ключових показників інвестиційної діяльності для подальшого їхнього аналізу та контролю.

5. Узагальнююча – формування необхідного масиву даних для забезпечення ефективного функціонування системи контролю [1, с. 36, 2, с. 14, 4, с. 218].

На базі визначених функцій стає можливим розуміння основних завдань системи обліково-аналітичного забезпечення інвестиційної діяльності: генерування масиву первинної облікової інформації (виявлення, вимірювання, реєстрація та накопичення економічної інформації), узагальнення первинної облікової інформації, формування первинних даних та їхня аналітична обробка.

Отже, обліково-аналітичне забезпечення являє собою інформаційну систему, на базі якої мають формуватися об'єктивні та неупереджені дані стосовно стану та руху інвестиційних ресурсів, результатів діяльності та фінансових відносин економічних суб'єктів, саме тому облікова інформація має відповідати певним критеріям, здатним забезпечити високу якість інформаційної бухгалтерської системи в цілому. Здійснивши аналіз низки наукових досліджень вчених-економістів [1, 4, 6, 7, 19] у загальному обсязі можна виокремити два основних підходи щодо класифікації зазначених критеріїв, що орієнтовані: на споживача облікової інформації та на суб'єкт прийняття управлінського рішення. Вважаємо, що останній підхід є раціональним та його слід використовувати в дійсних економічних умовах на вітчизняних підприємствах, особливо за умов інтенсифікації європейського інтеграційного процесу, що спостерігається протягом останнього часу, результатом чого є гармонізація національного законодавства в сфері обліку, аналізу та аудиту із поступовою імплементацією в вітчизняну практику європейських норм та регламентів.

Отже, більш актуальним в українських реаліях є використання підходу, орієнтованого на суб'єкта прийняття управлінського рішення, що є основою

менеджменту компанії, адже саме від його якості та раціональності залежить ефективність інвестиційного процесу підприємства та діяльності компанії в цілому. Таким чином, постає необхідність формування критеріїв до якості обліково-аналітичної інформації, що використовується як внутрішніми, так і зовнішніми суб'єктами управління інвестиційним процесом, адже дана інформація має бути правдивою, об'єктивною, достовірною, своєчасною, містити дані про стан економіко-правових відносин компанії з контрагентами, являючи собою джерело відомостей про майнові, грошові та фінансові показники інвестиційної діяльності.

Розглядаючи формування вимог до обліково-аналітичної інформації в історичній ретроспективі, необхідно звернути увагу на той факт, що поступове еволюційне ускладнення виробничих відносин, технічний та технологічний прогрес, формування нових економічних потреб, інтересів та стимулів вплинули, у свою чергу, і на вимоги до обліково-аналітичної інформації. Ще у XV столітті Лука Пачолі звернув увагу на необхідність орієнтації даної інформації саме на користувачів: одним з його ключових постулатів була «ясність», під якою вчений розумів необхідність надання бухгалтерським обліком ясної та зрозумілої інформації. Надалі у процесі розвитку економічних відносин відбулося поступове зростання кола користувачів економічної інформації (власники, менеджери, перевіряючі органи, дебітори, кредитори та ін.), що спричинило інтерпретацію фактів господарського життя, зокрема і інвестиційної діяльності) бухгалтером з урахуванням інтересів різних груп користувачів, а отже, і формування певних критеріїв до інформації, що генерується.

Якщо розглядати інвестування у спрощеному вигляді, то можна стверджувати, що воно являє собою систему дій для досягнення певної мети (генерування додаткової вартості чи соціального ефекту), що виражається у реалізації інвестиційних проектів у матеріальних чи нематеріальних активах. Для досягнення поставленої мети необхідні ресурси, інформація про які формується на вході в систему шляхом визначення варіантів фінансування проекту та можливості залучення додаткових ресурсів, а на виході - інформація про реалізацію проекту у вигляді створення активу. Таким чином, між інформацією на вході та інформацією на виході має існувати інформація про процес, що формується у середині самої системи. Отже, інформація про активи являє собою суму інформації про ресурси та інформації про активи, а сама інформаційна система має чітку структуру (рис. 1).

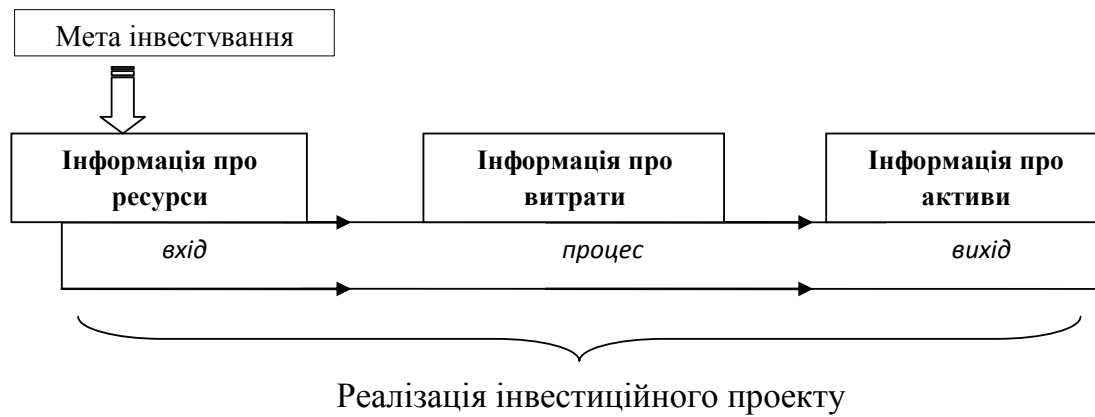

Рис. 1. Схема інформаційної системи інвестиційного процесу [розроблено автором]

Таблиця 1

Критерії якості обліково-аналітичної інформації

№	Вимога до обліково-аналітичної інформації	Характеристика вимоги
1	Репрезентативність	Виокремлення лише тієї інформації, що має пряме відношення до процесу планування та реалізації інвестиційного проекту.
2	Змістовність	Виокремлення із загальної маси репрезентативної інформації тільки тієї, що може бути безпосередньо використана для прийняття ефективного управлінського рішення
3	Повнота	Інформація має надавати повну та реальну статистику та динаміку інвестиційного процесу
4	Доступність	Використання виключно публічної та управлінської інформації
5	Актуальність та достовірність	Використання оперативної обліково-аналітичної інформації з фінансових, статистичних, податкових та управлінських звітів щодо поточних інвестиційних проектів компанії, оцінка правдивості даних, що використовується доводиться суміжною бухгалтерською інформацією.
6	Стійкість	Структура використаної інформації є обґрунтованою з позиції необхідності та достатності та залишається сталою певний період. Оцінка правдивості даних, що використовується доводиться суміжною бухгалтерською інформацією.
7	Точність	Перевага віддається тим даним, які найбільш влучно відображають поточну ситуацію

Таким чином, розуміння критеріїв до обліково-аналітичної інформації та їхнє дотримання є необхідною умовою реалізації інвестиційного процесу, що неодмінно відображається і на якості аудиту та аналізу інвестицій, адже їхнє невиконання може спричинити не тільки недоотримання можливої економічної вигоди суб'єктом господарювання, а й спричинити банкрутство.

У процесі дослідження встановлено, що обліково-аналітична система має чітко виражену структуру, а інформація, що проходить крізь неї трансформується в залежності від запитів користувачів. Основними етапами трансформування економічної інформації є у спрощеному вигляді наступні:

- фіксування актів господарської діяльності підприємства;
- перевірка достовірності отриманої інформації;
- аналіз одержаних даних [16, с. 73] (рис. 2).

На кожному з перелічених етапів інформація збирається та подається у формальній визначеній формі – спочатку формуються облікові дані, які відображають фактичну господарську, зокрема і інвестиційну діяльність, що у свою чергу є об'єктом управлінського контролю (внутрішнього аудиту), а вже аналіз результатів інвестиційної діяльності здійснюється наприкінці звітного періоду за даними фінансової звітності, що складається відповідною службою за даними бухгалтерського обліку.

Тому інформація, яку отримує аналітичний відділ має бути певним чином стандартизована та відповідати визначеним критеріям. Саме для цього на етапі внутрішнього аудиту перевіряється достовірність відображення облікової інформації в звітності, а за необхідністю і в регістрах аналітичного та синтетичного обліку.

Рис. 2. Схема управління обліково-аналітичною системою підприємства [розроблено автором]

Таким чином, облік є важливим інформаційним ресурсом, який відображає всі факти господарського життя, а аналіз трансформує зібрані дані для задоволення інформаційних потреб користувачів, що дає змогу зіставляти економічні та фінансові показники та формувати подальшу стратегію та тактику розвитку підприємства. Цільовою метою даного процесу є надання управлінському персоналу розуміння реального стану справ: чи є інвестиційна діяльність прибутковою, чи ефективно використовуються ресурси підприємства, чи вимагає система інвестиційного менеджменту оптимізації тощо. Зрозуміло, що для кожного окремого виду діяльності чи суб'єкта господарювання притаманна специфічна обліково-аналітична система, але у загальному вигляді можна представити модель чи етапність облікового процесу, метою якої є формування необхідної адекватної та суттєвої інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Отже, система обліково-аналітичного забезпечення аналізу та аудиту інвестиційних проектів за основну мету свого функціонування має формування та передачу якісної та оперативної обліково-аналітичної інформації для забезпечення інформаційних потреб аудиту та аналізу інвестиційної діяльності як бази прийняття управлінських рішень конкретного суб'єкта інвестиційної діяльності. У процесі здійснення дослідження формування облікових даних та звітності для інформаційного забезпечення аудиту та аналізу інвестиційних проектів виявлено, що управління інвестиційним процесом підприємства здійснюється на основі взаємопов'язаних підсистем: обліку, аудиту та аналізу, поєднаних через інформаційні потоки в процесі генерування та передачі облікової та звітної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських інвестиційних рішень. Кожна з зазначених підсистем містить

наступні компоненти: за видами обліку (фінансовий, управлінський, податковий, статистичний, оперативний, стратегічний) та за напрямками економічного аналізу (техніко-економічний, фінансовий, управлінський, інвестиційний, маркетинговий тощо). Вважаємо, що ефективна організація роботи кожної підсистеми має забезпечуватися за допомогою відповідної методики, організаційної та управлінської структури та механізму дії. Специфіка управління інвестиційним процесом підприємства має проявлятися у всіх складових системи обліково-аналітичного забезпечення управління інвестиційним процесом: наприклад, у підсистемі обліку та аудиту через використання якісних облікових даних та коректного формування звітності, що максимально правдиво відображають поточний стан інвестиційних процесів, у підсистемі аналізу – через формування та використання дієвого механізму та інструментарію оцінки стану, тенденцій та динаміки освоєння та використання інвестиційного потенціалу. Кожний конкретний суб'єкт господарювання являє собою цілісну систему, що складається з матеріальних (основні засоби, людські ресурси, матеріальне забезпечення тощо) та нематеріальних компонентів (інформаційні потоки, інтелектуальні ресурси, інноваційні технології, програмне забезпечення тощо). При чому управління інформаційними потоками є вищим ступенем мистецтва менеджменту, адже інформація є базовим ресурсом забезпечення сталого розвитку на всіх рівнях організації економічної діяльності. Тому створення ефективної системи інформаційного забезпечення є складним та енергоємним процесом та необхідною умовою забезпечення сталого розвитку підприємства у дійсних економічних умовах.

Список використаних джерел

1. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття / Т.М. Безродна // Вісн. Східноукр. Нац. ун-ту ім. В. Даля. Ч.2. – 2008. – №10 (128). – с. 35-38
2. Бондар М. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю. Сучасні тенденції розвитку теорії обліку, аналізу і аудиту/ М. Бондар // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 13-16.
3. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 256 с
4. Бондарчук Н.В. Теоретичні засади формування системи обліково-аналітичної інформації для прийняття рішень користувачами / Н.В. Бондарчук// Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. – Вип.3. – Т.2. – Полтава: ПДАА. – 2011. – С. 217–225.
5. Васильєва Л.М. Методи і моделі прийняття рішень в аналізі і аудиті. Навчальний посібник / Л.М. Васильєва, Н.В. Бондарчук, О.П. Бондарчук. – Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер А.Л.», 2010. – 232с.
6. Волощук Л.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л.О. Волощук// Наукові праці Одеського політехнічного університету. – Вип. 2 (36). – Одеса. – 2011. – С. 329-334,
7. Даньків Й.Я., Крупка Я.Д., Остап'юк М.Я., Гетьман О.М. Облікова інформація в системі управління інвестиційною діяльністю/ Й.Я. Даньків, Я.Д. Крупка, М.Я. Остап'юк, О.М. Гетьман // Науковий вісник Ужгородського університету. – Вип. 2 (43). – 2014 р. – С. 173- 178.
8. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV (із змінами та доповненнями). – К.: 2014
9. Камінська Т.Г. Облікове забезпечення використання біологічного капіталу / Т.Г. Камінська // Облік і фінанси. – 2014. – № 3. - С. 36-41. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Oif_apk_2014_3_7.pdf
10. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2012 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua>
11. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ) від 01.01.2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010;
12. Мних Є.В. Аналіз інтегрованості стратегії і тактики розвитку підприємництва [Текст] / Є.В. Мних // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 2014. т. № 794. –С.61—66
13. Наказ Міністерства фінансів України «План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» від 09.12.2011 № 1591 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>
14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: затв. Наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р., № 73 і зареєстровано Міністерством юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868 з наступними змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства фінансів № 627 від 27 червня 2013р. та № 48 від 8 лютого 2014 р. – К., 2014.
15. Нидлз. Б. Принципи бухгалтерського учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Кондуелл : пер. С англ.: под. ред. Я.В. Соколова. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 1996 с.
16. Ратушна О.П. Обліково-аналітичне забезпечення аналізу фінансових результатів / О.П.Ратушна // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – с. 72-76.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗАВДАНЬ ФУНКЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА НАУКОВО-ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЗА РІВНЯМИ УПРАВЛІННЯ

CHARACTERISTICS OF THE COMPOSITION OF THE ECONOMIC PROBLEMS OF INTEGRATED DIAGNOSTIC FUNCTIONS IN THE SYSTEM OF STRATEGIC MANAGEMENT OF BUSINESS ACTIVITIES AND THE PRODUCTION ASSOCIATIONS ON LEVELS GOVERNANCE

У статті наведені характеристики окремих блоків, комплексів завдань у складі парадигми самостійної підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і об'єднань. Доведено, вся сукупність завдань, яка утворює функціональну частину підсистеми інтегрованої економічної діагностики, представляє суцільний комплекс економіко-математичних, інформаційно-технічних та організаційно-адміністративних завдань, які у цілому задовольняють потреби управління підприємством і об'єднанням та внутрішніми підрозділами у відповідності із завданнями цілями кожного блоку і генеральною ціллю усієї підсистеми. По мірі розвитку теоретико-методологічних аспектів діагностики, вдосконалення технічної складової оброблення інформації та

зміни існуючих на підприємствах і у об'єднаннях організаційних умов перелік цільових завдань буде постійно доповнюватися, видозмінюватися.

В статье приведены характеристики отдельных блоков, комплексов задач в составе парадигмы самостоятельной подсистемы интегрированной экономической диагностики в функционально развитых системах стратегического управления деятельностью предприятий и объединений. Доказано, вся совокупность задач, которая образует функциональную часть подсистемы интегрированной экономической диагностики, представляет сплошной комплекс экономико-математических, информационно-технических и организационно-административных задач, которые в целом удовлетворяют потребности управления предприятием и объединением и внутренними подразделениями в соответствии с заданными целями каждого блока и генеральной целью всей подсистемы. По мере развития теоретико-методологических аспектов диагностики, совершенствования технической составляющей обработки информации и изменения, существующих на предприятиях и в объединениях организационных условий перечень задач будет постоянно дополняться и видоизменяться.

The article presents the characteristics of the individual blocks, a set of tasks as part of the paradigm of self-diagnosis of the economic subsystem integrated into the functional development of the system of strategic management of enterprises and organizations activities. It is proved, the entire set of problems, which forms a functional part of a subsystem integrated economic diagnosis, is a solid complex of mathematical economics, information technology, organizational and administrative tasks, which generally satisfy the enterprise management needs, and the union and internal departments in accordance with the set of each unit objectives and the general purpose of the entire subsystem. With the development of theoretical and methodological aspects of diagnostics, improving the technical component information and change processing of existing enterprises and industrial associations organizational conditions tasks list will be constantly updated, modified et cetera.

Ключові слова: виробничі об'єднання, діяльність, інтегрована економічна діагностика, промислове підприємство, рівень управління, система стратегічного управління, склад завдань, функція, характеристика

Ключевые слова: деятельность, интегрированная экономическая диагностика, объединение, предприятие, система стратегического управления, состав заданий, уровень управления, функция и характеристика

Keywords: the activities, the integrated economic diagnosis of, Production Association, an industrial enterprise, of strategic management of system that, composition of tasks, the level of management, function, characteristic, aim of

ВСТУП

Сучасний розвиток національної економіки України характеризується незначними темпами науково-технічного (інноваційного) розвитку, невеликими масштабами виробництва й збуту, застійними процесами у зміні їх структури та нескладними міжгосподарськими зв'язками. У цих умовах підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності промислових підприємств і науково-

виробничих об'єднань вимагає покращення системи стратегічного управління економікою країни у всіх без виключення її ланках.

Один із шляхів удосконалення управління – створення ефективних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. За останні роки промисловістю країни накопичено значний досвід із подальшого удосконалення функцій управління, а саме, таких, як

планування, облік і регулювання. Однак, підвищення ефективності функціонування створюваних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань потребує забезпечення повного замкнення функціонального контуру управління та цільовий розвиток не окремих, а усіх без виключення управлінських функцій.

Важливою підсистемою в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань, на яку потрібно звернути особливу увагу розробникам систем управління і працівникам промисловості, виступає підсистема інтегрованої економічної діагностики. Завдання економічної діагностики у порівнянні із плановими й обліковими мають більш високу економічну ефективність. Так, дослідження, проведені у галузях промисловості країни, показали, що впровадження в межах функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань першочергових завдань економічної діагностики тільки на 9 (дев'яти) суб'єктах надає підсумковий річний економічний ефект, який приблизно дорівнює 1,9 млн. грн. Цей факт можливо пояснити тим, що по-перше, діагностика у повсякденній роботі підприємств виступає як основний засіб забезпечення виробничо-господарського розвитку й виявлення виробничих резервів і, по-друге, займаючи в системі управління проміжне положення між планово-обліковою інформацією та прийняттям управлінських рішень, діагностика виступає базою для прийняття рішень, їх логічною основою. Від комплексності, якості і своєчасності економічної діагностики залежить й оптимальність рішень, які приймаються, економічна ефективність системи стратегічного управління, ін.

Тим не менш в галузях промисловості національної економічної системи у функціонально розвинутих системах управління спеціального призначення діагностика ще не зайняла відповідного місця: у більшості функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань галузей промисловості питома вага локально впроваджуваних завдань економічної діагностики досить незначна, як правило, приблизно 3–8 % від загальної кількості функціональних завдань. Таке положення склалося внаслідок декількох причин: доволі широко розповсюдженій думки серед деяких розробників систем управління про те, що діагностика в функціонально розвинутої системі стратегічного управління діяльністю промисловим підприємством й науково-виробничим об'єднанням не відіграє самостійної ролі і може розглядатися виключно як компонент інших функціональних підсистем (цей факт, зокрема, знайшов вираження у ряді методичних матеріалів, де функція діагностики розглянута досить поверхнево); повної відсутності вивчення питань організації економічної діагностики із застосуванням машин електронних цифрових в міжгалузевих та галузевих інструктивно-методичних

і методологічних матеріалах із діагностики; слабкого розроблення та недостатнього висвітлення у спеціальній літературі теоретичних і методологічних аспектів проблеми організації економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань, практичного досвіду тощо.

Проведені комплексні дослідження наукових праць у виконанні таких провідних вчених-економістів сучасності, як Т.О. Вашко [1], В.В. Волгін [2], Г.В. Двас [3], М.Г. Конюхов [4], Е.Р. Місхожев [5], А.О. Овчаров [6], А.О. Румянцева [7], Н.О. Серебрякова [8], О.О. Ткач [9], І.В. Федоренко [10] і інших та попередня практика розвитку функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань переконливо довели неефективність локального підходу до формування і впровадження функції економічної діагностики – вирішення часткових економіко-аналітичних завдань, які розосереджені за багатьма функціональними підсистемами. Докорінне покращення організації діагностики на підприємствах та в об'єднаннях можливе лише тільки за умов створення й розвитку у складі кожної функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю суб'єктів господарської діяльності самостійної функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Саме розгляду цієї проблеми і присвячена дана наукова стаття. В її основу були покладені матеріали багаторічного досвіду й досліджень в області впровадження функції діагностики на ряді підприємств таких галузей як агропродовольчий комплекс, машинобудування та суднобудування. Був використаний також і досвід інших галузей промисловості у даній області, ін.

МЕТА РОБОТИ, виходячи із методології системного підходу, полягає в наданні характеристики окремих блоків та комплексів економіко-аналітичних задач у складі моделі самостійної функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й виробничих об'єднань, ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії діагностики, управління. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні методик діагностики, управління); *економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний* (при комплексному аналізі та оцінці стану діагностики, управління); *табличний* (при наведенні й оцінці характеристики кількісного складу завдань діагностики систем за рівнями управління) і інше.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наявність в підсистемі інтегрованої економічної діагностики блоків економіко-аналітичних завдань, орієнтованих, по-перше, на дослідження діяльності

підприємств й об'єднань в цілому, та, по-друге, на дослідження діяльності їх внутрішніх виробничих структурних підрозділів, повністю відповідає принципам ринковоорієнтованого управління промисловим виробництвом, сприяє їх найбільш економічно ефективній реалізації і таке ін.

Задачі та окремі економіко-аналітичні показники виступають елементами нижчого рівня функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики у складі відповідних блоків і комплексів завдань. Економіко-аналітична задача в загальному вигляді – це сукупність обчислювальних й логічних операцій обробки інформаційних даних, які забезпечують можливість їх використання для об'єктивного висвітлення та оцінки результатів виробничо-господарської діяльності, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва, прогнозу на перспективу і інше з метою вироблення та прийняття оптимальних управлінських рішень. Економіко-аналітичний показник являє собою мінімальний обсяг результатної інформації, яка отримується в межах однієї із задач підсистеми управління, за допомогою якої забезпечується хоча б часткова реалізація цілі функції діагностики. Структура підсистеми інтегрованої економічної діагностики визначається взаємозв'язком завдань і показників, які цілком утворюють її на усіх рівнях ієрархії діагностики, ін.

Склад завдань підсистеми формується з позицій реалізації її генеральної цілі. При цьому диференціація задач за окремими економіко-аналітичними блоками та комплексами здійснюється виходячи із принципу їх відповідності цілі цього блоку або комплексу. Кожна задача розглядається як окремий контур економічної діагностики, тільки синтез яких утворює комплекси, блоки і підсистему управління в цілому. До того ж, до задач, які включаються в підсистему інтегрованої економічної діагностики, висувається ще ряд вимог: вирішення задач діагностики повинне бути спрямоване на підвищення ефективності управління й виробництва на підприємствах та в об'єднаннях; модель вирішення економіко-аналітичних завдань повинна будуватися на сам перед виходячи із їх взаємозв'язку із задачами планування і обліку; повинна бути забезпечена безперервність діагностики шляхом взаємозв'язку задач різних блоків (перспективної, ретроспективної, оперативної діагностики та інших); ті, що застосовуються для вирішення економіко-аналітичних задач економетричний апарат і машини електронні цифрові повинні відповідати економіко-організаційної сутності задач й інше.

Домінуюча система поглядів (концепція) побудови функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально

розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань, як показує сучасна передова практика, найбільш повно задовольняє вимогам функціонально-об'єктного підходу, із яких випливає, що кожна економіко-аналітична задача, з однієї сторони, повинна виступати органічною компонентою функції економічної діагностики, а з іншої – бути одночасно складовою частиною визначеного функціонально-управлінського блоку із повним операторним контуром управління: планування, бухгалтерський облік, діагностика, регулювання і ін.

Нижче надається всебічна характеристика кількісного складу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань за першими її блоками, комплексами (табл.1).

Для рівня управління промисловим підприємством й науково-виробничим об'єднанням в цілому конкретний перелік комплексу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики, які утворюють окремі її функціональні блоки, характеризується наступними інформаційними даними.

Блок *перспективної діагностики діяльності підприємства (об'єднання)*: перспективна діагностика технічного рівня виробництва; перспективна діагностика організаційного рівня виробництва; перспективна діагностика якості трудових норм; перспективна діагностика якості матеріальних норм; перспективна діагностика чисельного складу і структури персоналу; перспективна діагностика рівня продуктивності праці; перспективна діагностика рівня середньої заробітної плати та фонду заробітної плати; перспективна діагностика рівня трудомісткості готової продукції; перспективна діагностика складу і стану основних засобів; перспективна діагностика рівня використання основних засобів; перспективна діагностика рівня та структури матеріальних запасів; перспективна діагностика рівня матеріаломісткості готової продукції; перспективна діагностика обсягу виробництва готової продукції; перспективна діагностика обсягу реалізації готової продукції; перспективна діагностика якості продукції; перспективна діагностика якості праці виконавців; перспективна діагностика витрат на виробництво; перспективна діагностика собівартості продукції; перспективна діагностика чистого прибутку; перспективна діагностика рентабельності виробів; перспективна діагностика рентабельності процесу виробництва; перспективна діагностика соціального рівня виробничого колективу і таке ін.

Таблиця 1

Характеристика кількісного складу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань за рівнями управління

Комплекси завдань	Блоки завдань						
	перспективної діагностики	ретроспективної (періодичної) діагностики	оперативної діагностики	порівняльної діагностики	проблемно- орієнтованої діагностики	функціонально- вартісної діагностики	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8
Рівень системи управління – підприємство (об'єднання)							
I. Діагностика техніко-організаційного рівня виробництва	2	6	-	2	1	1	12
II. Діагностика норм та нормативів	2	5	-	2	1	1	11
III. Діагностика праці і заробітної плати	4	5	3	3	1	1	17
IV. Діагностика засобів праці	2	2	1	2	1	1	9
V. Діагностика предметів праці	2	5	3	2	1	1	14
VI. Діагностика обсягу виробництва та реалізації готової продукції	2	8	1	2	1	-	14
VII. Діагностика якості	2	5	3	3	1	-	14
VIII. Діагностика витрат на виробництво і собівартості продукції	2	5	1	2	1	-	11
IX. Діагностика чистого прибутку та рентабельності	3	3	-	3	1	-	10
X. Діагностика фондів економічного стимулювання	-	1	-	2	1	-	4
XI. Діагностика соціального розвитку колективу	1	3	-	3	1	-	8
XII. Діагностика фінансового стану	-	2	-	2	1	-	5
Разом	22	50	12	28	12	5	129
Внутрішньогосподарський рівень системи управління							
I. Діагностика техніко-організаційного рівня виробництва	2	6	-	2	1	1	12
II. Діагностика норм й нормативів	2	4	-	2	1	1	10
III. Діагностика праці і заробітної плати	4	5	4	5	1	1	20
IV. Діагностика засобів праці	1	1	1	1	1	1	6
V. Діагностика предметів праці	1	2	2	1	1	1	8
VI. Діагностика обсягу виробництва та реалізації готової продукції	1	2	1	1	1	-	6
VII. Діагностика якості	2	3	3	3	1	-	12
VIII. Діагностика витрат на виробництво і собівартості продукції	2	3	1	1	1	-	8
IX. Діагностика чистого прибутку та рентабельності	1	1	-	1	1	-	4
X. Діагностика фондів економічного стимулювання	-	1	-	-	1	-	2
XI. Діагностика соціального розвитку колективу	1	3	-	1	1	-	6
Разом	17	31	12	18	11	5	94
ВСЬОГО	39	81	24	46	23	10	223

Блок *ретроспективної (подальшої) інтегрованої економічної діагностики діяльності підприємства (об'єднання)*: діагностика стану техніки й технології за місяць, квартал, рік та інше; діагностика узагальнюючого показника технічного рівня

виробництва за місяць, квартал, рік і інше; діагностика рівня організації управління за місяць, квартал, рік та інше; діагностика рівня організації виробництва за місяць, квартал, рік і інше; діагностика рівня організації праці за місяць, квартал,

рік та інше; діагностика узагальнюючого показника організаційного рівня виробництва за місяць, квартал, рік і таке інше; діагностика якості матеріальних норм за місяць, квартал, рік та інше; діагностика якості трудових норм за місяць, квартал, рік і інше; діагностика динаміки матеріальних норм за місяць, квартал, рік та інше; діагностика динаміки норм за місяць, квартал, рік і інше; діагностика стану норм непрямих витрат за місяць, квартал, рік та інше; діагностика обґрунтованості і напруженості плану по праці та заробітної плати на місяць, квартал, рік і інше; діагностика стану й руху чисельного складу працівників за місяць, квартал, рік та інше; діагностика використання робочого часу за місяць, квартал, рік і інше; діагностика продуктивності праці за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання плану по фонду заробітної плати й причин відхилень від плану за місяць, квартал, рік і інше; діагностика складу та стану основних засобів за місяць, квартал, рік і інше; діагностика використання основних засобів за місяць, квартал, рік та інше; діагностика забезпеченості підприємства виділеними матеріальними засобами за місяць, квартал, рік й інше; діагностика забезпеченості підприємства власними напівфабрикатами і виробами машинобудування за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання плану постачання матеріальними ресурсами за місяць, квартал, рік і інше; діагностика використання матеріальних ресурсів за місяць, квартал, рік та інше; діагностика матеріаломісткості продукції за місяць, квартал, рік й інше; діагностика обґрунтованості і напруженості плану виробництва за місяць, квартал, рік та інше; діагностика відхилень місячних планів виробництва від квартальних й річних; діагностика виконання плану і динаміки із готової продукції за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання плану по основній номенклатурі за місяць, квартал, рік і інше; діагностика незавершеного виробництва за місяць, квартал, рік та інше; факторна діагностика обсягу виробництва за місяць, квартал, рік і інше; діагностика виконання плану по товарному випуску за місяць, квартал, рік та інше (це завдання вирішується виключно в умовах застосування платежів замовника за часткову готовність готової продукції); діагностика виконання плану по готової і реалізованої продукції за місяць, квартал, рік та інше; діагностика якості матеріалів за місяць, квартал, рік й інше; діагностика браку за місяць, квартал, рік і інше; діагностика якості праці виконавців за місяць, квартал, рік та інше; факторна діагностика якості продукції і робіт за місяць, квартал, рік та інше; діагностика впливу якісних характеристик і технічних параметрів на показники виробничо-господарської діяльності за місяць, квартал, рік та інше; діагностика обґрунтованості і напруженості плану по собівартості за місяць, квартал, рік та інше; діагностика витрат на виробництво за економічними елементами за місяць, квартал, рік й інше; діагностика виконання і динаміки собівартості готової продукції за місяць, квартал, рік та інше; діагностика витрат на одну гривню реалізованої готової продукції за місяць, квартал, рік і інше; діагностика собівартості окремих замовлень за

місяць, квартал, рік та інше; діагностика чистого прибутку за місяць, квартал, рік і інше; факторна діагностика рентабельності підприємства за місяць, квартал, рік та інше; діагностика рентабельності окремих замовлень за місяць, квартал, рік і інше; діагностика використання фондів економічного стимулювання за місяць, квартал, рік та інше; діагностика соціального рівня виробничого колективу за місяць, квартал, рік і таке інше; діагностика виконання плану заходів соціального розвитку колективу за місяць, квартал, рік та інше; діагностика використання джерел фінансування заходів соціального розвитку колективу за місяць, квартал, рік і інше; діагностика платоспроможності підприємства за місяць, квартал, рік та інше; факторна діагностика стану власних оборотних засобів за місяць, квартал й рік та інше.

Блок *оперативної діагностики діяльності підприємства (об'єднання)*: оперативна діагностика забезпеченості робочою силою й її руху; оперативна діагностика використання робочого часу; оперативна діагностика витрат фонду заробітної плати; оперативна діагностика виконання плану постачання матеріальними ресурсами; оперативна економічна діагностика забезпеченості матеріалами плану виробництва; оперативна діагностика понаднормативного витрачання матеріалів; оперативна діагностика використання обладнання; оперативна діагностика виконання плану за показниками обсягу процесу виробництва; оперативна діагностика браку; оперативна діагностика якісних параметрів праці виконавців; оперативна діагностика повернень, претензій, рекламацій; оперативна діагностика непродуктивних витрат і втрат та таке ін.

Блок *порівняльної діагностики діяльності підприємства (об'єднання)*: порівняльна діагностика стану технічного рівня виробництва споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика стану організаційного рівня виробництва споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика рівня трудових норм споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика рівня матеріальних норм споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика рівня продуктивності праці споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика рівня середньої заробітної плати працюючих споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика трудомісткості продукції споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика складу і стану основних засобів споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика фондовіддачі споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика матеріаломісткості продукції споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика виконання матеріальних норм витрат на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика обсягу виробництва готової продукції споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика номенклатури готової продукції та тривалості виробничого циклу виготовлення виробів на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика якісних параметрів готової продукції (робіт)

споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика якісних характеристик праці виконавців на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика браку готової продукції на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика витрат на гривну реалізованої готової продукції на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика собівартості готової продукції споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика чистого прибутку споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика рентабельності окремих видів готової продукції на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика рівня рентабельності виробництва споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика величини фондів економічного стимулювання споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна діагностика ефективності використання фондів економічного стимулювання на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика соціального рівня виробничих колективів на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика виконання плану заходів соціального розвитку колективів на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика використання джерел фінансування заходів соціального розвитку на споріднених підприємствах (об'єднаннях); порівняльна діагностика фінансового стану споріднених підприємств (об'єднань); порівняльна економічна діагностика оборотності оборотних засобів на споріднених промислових підприємствах (об'єднаннях).

Блок *проблемно-орієнтованої діагностики діяльності підприємства (об'єднання)* (у даний блок в укрупненому вигляді включені лише ті завдання, які вирішувалися науково-дослідними організаціями галузей промисловості за останні 10 (десять) років): діагностика умов виробництва і реалізації окремих видів готової продукції по підприємству (об'єднанню); діагностика причин утворення понаднормативних запасів матеріальних ресурсів по підприємству (об'єднанню); діагностика стану та економічної ефективності використання основних засобів по підприємству (об'єднанню).

Блок *функціонально-вартісної діагностики діяльності підприємства (об'єднання)*: діагностика залежності процесу виробництва окремих виробів від стану на підприємстві (об'єднанні) техніко-організаційного рівня виробництва; діагностика залежності процесу виробництва окремих виробів від стану на підприємстві (об'єднанні) норм і нормативів; діагностика залежності процесу виробництва окремих виробів на підприємстві (об'єднанні) від використання засобів праці; діагностика залежності процесу виробництва окремих виробів на підприємстві (об'єднанні) від використання предметів праці; діагностика залежності процесу виробництва окремих виробів на підприємстві (об'єднанні) від використання робочої сили і таке ін.

На внутрішньогосподарському рівні управління склад завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики за деякими її блоками (нижче наведено перелік завдань внутрішньогосподарської діагностики, які увійшли до складу лише чотирьох

блоків: перспективної діагностики, ретроспективної (подальшої) діагностики, оперативної діагностики та порівняльної діагностики) характеризується такими інформаційними даними.

Блок *перспективної діагностики діяльності внутрішньогосподарських підрозділів*: перспективна діагностика технічного рівня виробництва в цеху; перспективна діагностика організаційного рівня виробництва в цеху; перспективна діагностика якості трудових норм в цеху; перспективна діагностика якості матеріальних норм в цеху; перспективна діагностика чисельного складу і структури персоналу цеху; перспективна діагностика рівня продуктивності праці в цеху; перспективна діагностика рівня середньої заробітної плати та фонду заробітної плати в цеху; перспективна діагностика рівня трудомісткості готової продукції і робіт в цеху; перспективна діагностика складу та стану основних засобів в цеху; перспективна діагностика рівня матеріаломісткості готової продукції в цеху; перспективна діагностика обсягу виробництва в цеху; перспективна діагностика якісних параметрів готової продукції в цеху; перспективна діагностика якості праці виконавців в цеху; перспективна діагностика витрат на виробництво в цеху; перспективна діагностика собівартості готової продукції цеху; перспективна діагностика чистого прибутку і рентабельності (економічної ефективності) в цеху; перспективна діагностика соціального рівня колективу цеху й багато ін.

Блок *ретроспективної (подальшої) економічної діагностики діяльності внутрішньогосподарських структурних підрозділів*: діагностика стану техніки та технології в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика узагальнюючого показника технологічного рівня виробництва в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика рівня організації управління в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика рівня організації виробництва в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика рівня організації праці в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика узагальнюючого показника організаційного рівня виробництва в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика якості матеріальних норм в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика якості трудових норм в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання норм витрат матеріалів у цеху за місяць, квартал, рік і таке інше; діагностика виконання норм виробітку робітниками-відрядниками у цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика обґрунтованості і напруженості плану по фонду заробітної плати в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика чисельного складу і використання робочого часу в цеху за місяць, квартал, рік та таке інше; діагностика обґрунтованості і напруженості плану по продуктивності праці в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання плану по продуктивності праці в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика виконання плану по фонду заробітної плати та причин відхилень від плану в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика використання основних засобів в цеху за місяць, квартал, рік та

інше; діагностика забезпеченості плану виробництва в цеху матеріальними ресурсами на місяць, квартал, рік і інше; діагностика використання матеріальних ресурсів в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика відповідності фактичної трудомісткості виробничої програми цеху планової за місяць, квартал, рік й таке інше; діагностика виконання цехом плану за обсягом виробництва і номенклатури за місяць, квартал, рік та інше; діагностика браку в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика якісних характеристик праці виконавців в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика повернень, претензій і рекламаций в цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання плану по собівартості в цеху за місяць, квартал, рік і інше; діагностика прямих витрат цеху із конструктивно-технологічних характеристик; факторна діагностика собівартості готової продукції цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання цехом плану по чистому прибутку і рентабельності (економічної ефективності) за місяць, квартал, рік та інше; діагностика використання фонду матеріального заохочення в цеху за місяць, квартал, рік і таке інше; діагностика соціального рівня виробничого колективу цеху за місяць, квартал, рік та інше; діагностика виконання цехом плану заходів соціального розвитку колективу за місяць, квартал, рік й інше; діагностика використання в цеху джерел фінансування заходів соціального розвитку колективу за місяць, квартал, рік.

Блок *оперативної інтегрованої економічної діагностики діяльності внутрішньогосподарських структурних підрозділів*: оперативна діагностика забезпеченості цеху робочою силою; оперативна діагностика використання в цеху робочого часу; оперативна діагностика виконання в цеху норм виробітку; оперативна діагностика витрачання в цеху фонду заробітної плати; оперативна діагностика забезпеченості плану виробництва в цеху матеріальними ресурсами; оперативна діагностика використання в цеху матеріалів; оперативна діагностика використання в цеху обладнання; оперативна діагностика виконання цехом плану за показниками обсягу виробництва; оперативна діагностика браку готової продукції і робіт в цеху; оперативна діагностика якості праці виконавців в цеху; оперативна діагностика повернень готової продукції, претензій й рекламаций з вини цеху; оперативна економічна діагностика непродуктивних витрат і втрат в цеху, ін.

Блок *порівняльної діагностики діяльності внутрішньогосподарських підрозділів*: порівняльна діагностика технічного рівня виробництва цехів; порівняльна діагностика організаційного рівня виробництва цехів; порівняльна діагностика якості трудових норм цехів; порівняльна діагностика якості матеріальних норм цехів; порівняльна діагностика чисельності та структури персоналу цехів; порівняльна діагностика рівня продуктивності праці цехів; порівняльна діагностика рівня середньої заробітної плати й фонду заробітної плати цехів; порівняльна діагностика напруженості плану цехів із трудових показників; порівняльна діагностика рівня

трудомісткості продукції і робіт цехів; порівняльна діагностика складу, стану та використання основних засобів цехів; порівняльна діагностика рівня матеріаломісткості продукції цехів; порівняльна діагностика напруженості плану виробництва цехів; порівняльна діагностика якості продукції цехів; порівняльна діагностика цехів по якості праці виконавців; порівняльна діагностика витрат на виробництво і собівартості продукції; порівняльна діагностика прибутку та рентабельності цехів; порівняльна діагностика соціального рівня виробничих колективів цехів; порівняльна діагностика результатів роботи цехів за показниками конкурентоспроможного змагання.

Більш глибока, змістовна якісна характеристика складу завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики може бути отримана на основі розгляду їх переліку за кожним із основних блоків і перевірки відповідності їх економіко-організаційної сутності цілям конкретного блоку.

Сутність тієї або іншої конкретної задачі може відповідати цілі блока повністю, частково або не відповідати їй взагалі. Виключення із встановленого переліку завдань, які не узгоджені із цілями того або іншого блоку, й включення в нього комплексу завдань, необхідних для досягнення замкненості контуру діагностики, дозволить більш чітко визначити межі кожного блоку та підсистеми інтегрованої економічної діагностики у цілому і зменшить імовірність виходу економіко-аналітичних завдань за її границі, ін.

ВИСНОВКИ

Вся сукупність перерахованих вище економіко-аналітичних завдань, які утворюють функціональну частину підсистеми інтегрованої економічної діагностики, представляє комплекс економіко-математичних, інформаційно-технічних й організаційно-адміністративних завдань, які в цілому задовольняють потреби управління промисловим підприємством та науково-виробничим об'єднанням і його внутрішніми структурними підрозділами у відповідності із завданнями цілями кожного блоку та генеральною ціллю усієї підсистеми. Тим не менш наведений перелік завдань підсистеми неможливо вважати остаточним, тому що його формування здійснювалося на базисі сформованого на даний момент в промисловості рівня розвитку підсистеми інтегрованої економічної діагностики, виходячи із існуючих можливостей сучасних машин електронних цифрових і засобів економетричного забезпечення, із урахуванням історично сформованих в галузях організаційних умов, напрямків розвитку та інших факторів (чинників) впливу. По мірі розвитку теоретико-методологічних аспектів економічної діагностики, вдосконалення технічної складової оброблення техніко-економічної інформації і зміни існуючих на промислових підприємствах та у виробничих об'єднаннях організаційних умов наведений перелік економіко-аналітичних завдань буде постійно доповнюватися й видозмінюватися і інше.

Список використаних джерел

1. Вашко, Т.А. Обеспечение качества управления: от теории к практике [Текст]: монография /Татьяна Александровна Вашко; Сибир. федеральн. ун-т. - Красноярск: СФУ, 2013.- 138с.: ил., таблиц.; 21см.; ISBN 978-5-7638-2774-3.
2. Волгин, В.В. Склад [Текст]: логистика, управление, анализ / Владислав Васильевич Волгин.- 11-е издание, переработанное и дополненное. - Москва: «Дашков и К°», 2013. - 723 с.: ил., таблиц.; ISBN 978-5-394-01944-9.
3. Двас, Г.В. Цели, ключевые факторы и механизмы социально-экономического развития региона [Текст] / Григорий Викторович Двас. – СПб: Наука, 2013. – 133, [1] с.: табл., цв. ил.; 22 см.; ISBN 978-5-02-038198-8.
4. Конюхов, Н.И. Экономический кризис: кто виноват и что делать [Текст] / Николай Игнатьевич Конюхов; Науч.-учеб. центр «Бирюч». – М.; СПб: Нестор-История, 2013.- 400с.: ил., табл.; 22см.; ISBN 978-5-4469-0159-3.
5. Мисхожев, Э.Р. Теория и методология управления экономической устойчивостью промышленных предприятий: дисс. ... д.э.н.: 08.00.05 / Эльдар Русланович Мисхожев; [Место защиты: Санкт-Петербургский государствен. инженерно-экономический университет]. - Санкт-Петербург, 2013. - 455с.:ил.
6. Овчаров, А.О. Экономические риски и система управления туристским предприятием [Текст]: монография / Антон Олегович Овчаров. - Москва: DirectMEDIA, 2013.- 139с.: иллюстр., табл.; ISBN 978-5-4458-4174-6.
7. Румянцева, А.А. Кластерная политика как стратегия регионального развития [Текст]: монография / Алевтина Александровна Румянцева. - Москва: МИМиС, 2013. - 234 с.: ил., таблиц.; 21 см.; ISBN 978-5-87623-757-6.
8. Серебрякова, Н.А. Обеспечение эффективности системы менеджмента организации на основе развития управленческого консультирования: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05/ Надежда Александровна Серебрякова; [Место защиты: Юго-Зап. гос. ун-т]. - Курск, 2013. - 420 с.: илл.
9. Ткач, А.А. Комплексный анализ и оценка эффективности деятельности кредитных кооперативов [Текст]: монография / А.А. Ткач. - Москва: Дашков и К°, 2013.- 198с.: ил., табл.; 21см.; ISBN 978-5-394-02416-0.
10. Федоренко, И.В. Аудит: расширяем границы науки (теория и методология) [Текст]: монография / Илья Владимирович Федоренко. - Москва: ИНФРА-М, 2013. - 100 с.: ил., табл.; 21 см.; ISBN 978-5-16-006575-5.

ЗАХАРЧЕНКО

Сергій Володимирович
zakharchenko@i.uaк.е.н., доцент кафедри
економіки і фінансів,
Вінницький коопера-
тивний інститут

УДК 330.341:332.122:338.5(477)

ЦІНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ
(ОЦІНКА ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ IMD-LAUSANNE)PRICE COMPETITIVENESS OF UKRAINE AND REGIONS (ASSESSMENT
METHODOLOGY IMD-LAUSANNE)

У статті розкрито значення рівня цін для покращення стану економіки країни та її регіонів. За методологією Інституту розвитку менеджменту (IMD-Lausanne – Лозанна, Швейцарія) дано оцінку цінової конкурентоспроможності України та її регіонів у період до російської агресії.

В статті раскрыто значение уровня цен для улучшения состояния экономики страны и ее регионов. По методологии Института развития менеджмента (IMD-Lausanne – Лозанна, Швейцария) дана оценка ценовой конкурентоспособности Украины и ее регионов в период до российской агрессии.

In the article mentioned price levels to improve the economy of the country and its regions. According to the methodology of the Institute of Management Development (IMD-Lausanne - Lausanne, Switzerland) assessed the price competitiveness of Ukraine and its regions during the Russian aggression.

Ключові слова: ціна, конкурентоспроможність (країни, регіону), оцінка, конкурентна позиція (місце в рейтингу IMD-Lausanne).

Ключевые слова: цена, конкурентоспособность (страны, региона), оценка, конкурентная позиция (место в рейтинге IMD-Lausanne)

Keywords: price competitiveness (country, region), assessment, competitive position (in the ranking of IMD-Lausanne)

ВСТУП

В інформаційну епоху глобальна конкуренція висуває на перший план проблему підвищення цінової конкурентоспроможності країн, адже реальний ВВП країни обчислюється на основі індексу цін (дефлятора ВВП). Крім того, прибутковість бізнесу та рівень життя населення напряму залежать від рівня цін.

Рівень цін позначається не тільки на конкурентоспроможності країн, але й регіонів. І хоча базовий критерій конкурентоспроможності регіону – рівень життя населення – визначається передусім рівнем його доходів, все ж він суттєво коригується цінами на регіональних ринках товарів і послуг. Ціни, зокрема, визначають вартість регіонального «споживчого кошика», оренди житла й офісних приміщень тощо. Водночас вплив цін на конкурентоспроможність регіонів варто аналізувати не тільки через призму регіонального попиту, але й регіональної пропозиції, тому що високі ціни на товари й послуги стимулюють розвиток бізнесу. Слід також враховувати, що система цін, що встановлюється на одному регіональному ринку, суттєво впливає на систему цін на інших регіональних ринках.

Питанням оцінки та аналізу рівня цін в Україні та її регіонах присвятили свої праці П. Беленький [5], В. Гесць [1], Д. Кушман, Р. МакДональд і М. Самборський [11], А. Ревенко [6], І. Улітко [8], О. Холонюк

[9], С. Шульц [10] та інші автори. Однак у більшості з них не дається оцінка цін з позицій підвищення конкурентоспроможності країни і регіонів. Винятком є публікації фахівців Фонду «Ефективне управління» [4 та ін.], в яких така оцінка наводиться в контексті методології Всесвітнього економічного форуму.

МЕТА РОБОТИ

Мета дослідження полягає в аналізі рівня цін як чинника міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів на основі методології Інституту розвитку менеджменту (IMD-Lausanne – Лозанна, Швейцарія) в період до російської агресії.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ціни, згідно методології IMD, характеризуються як окремий субфактор в межах фактора «Продуктивність економіки» за допомогою індексів зростання споживчих цін, вартості життя («споживчого кошика») та вартості оренди житлових і офісних приміщень [12].

Щоб виявити наскільки індикатори, що характеризують рівень цін, сприяють процесу підвищення конкурентоспроможності країни та її регіонів, ми застосували спеціальну методику [3, с. 114-118]. Згідно з нею, оцінки індикаторів конкурентоспроможності одержали за співвідношенням мінімальних цін (країни лідера) і фактичних значень індикаторів.

Крім того, наш підхід до оцінювання рівня цін в регіонах передбачав використання процедури «зважування» індикаторів національної конкурентоспроможності – за співвідношенням його значень і значень індикатора країни-лідера.

Значення агрегованого індексу конкурентоспроможності країни і регіонів за рівнем цін розраховували як просту середню арифметичну з усіх часткових коефіцієнтів.

За наведеною методикою нами одержані оцінки рівня цін в Україні та її регіонах. Для розрахунків використано індикаторну базу IMD-2012 [12], матеріали Державної служби статистики України [2] та Міжнародного інституту менеджменту (MIM-Київ), а також літературні й Інтернет-джерела.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз цін в Україні підтвердив ефект Баласси-Самуельсона, згідно з яким вищий рівень цін мають переважно більш розвинені країни (внаслідок відмінностей в продуктивності праці). Але дослідження показало також, що цей ефект «працює» й на регіональному та місцевому рівнях. Свідченням цього є те, що ціни в різних регіонах і містах України суттєво відрізняються.

Серед індикаторів цін найважливішими є індекси зростання споживчих цін (інфляції), вартості життя, вартості оренди квартир та офісних приміщень, тому розглянемо їх спеціально (табл. 1).

Інфляція споживчих цін характеризує інфляційні процеси в економіці країни і регіонів; показник рівня інфляції використовується для аналізу і прогнозу цін, розмірів грошових доходів населення, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни тощо. За інфляцією споживчих цін (8,2 %) Україна в рейтингу IMD-2012 займала тільки 54-те місце з-поміж 59-ти країн, значно поступаючись лідеру – Японії (-0,3 %), а також Польщі (4,2 %, 41-

ше місце), хоча й випереджала Росію (8,4 %, 56-те місце) та, суттєво, – Венесуелу (27,6 %, останнє місце).

Інфляційні процеси на регіональному рівні, як показали розрахунки, найменш інтенсивні у Київській (6,5 % – на рівні Туреччини, яка займає 52-ге місце в рейтингу IMD), Вінницькій (6,6) та Закарпатській (7,3 %) областях. Натомість «маховик» інфляційних процесів найбільше прискорення мав у Севастополі (12,6 %), Луганській (10,0) та Херсонській (9,9 %) областях. Серед країн рейтингу IMD вищою, ніж у них інфляція є тільки у Венесуелі.

Індекс вартості життя за методологією IMD розраховується до рівня споживчих витрат, у т. ч. й на житло, у Нью-Йорку. За цим індексом у рейтингу IMD першу позицію посідає Болгарія (71,30 %); Україна – на 22-му місці (84,9 %), що нижче від Польщі (19-те місце – 83,3 %), але значно вище від Росії (54-те місце – 118,7 %). Розрахований нами (за даними ТОВ «Незалежне рейтингове агентство» [7]) індекс вартості життя в регіонах України показав, що тільки Київ має його значення більші, ніж в Нью-Йорку (на 3,8 %). Трохи не дотягують до базового рівня (100 %) Рівненська (96,1 %) й Львівська (95,5 %) області. А найдешевше проживання в Україні – у Кіровоградській (64,2 %), Дніпропетровській (75,1) та Запорізькій (75,6 %) областях.

На цінову конкурентоспроможність країн та регіонів суттєво впливає вартість місячної оренди 3-кімнатної квартири у великих містах; і чим вона менша, тим вищою є конкурентоспроможність. У Малайзії – лідера рейтингу IMD за цим індикатором – вартість оренди становить тільки 327 дол., в Україні – 758 (12-те місце), у Польщі – 981 (22-ге місце), у Росії – 2079 дол. (48-ме місце). А найдорожча оренда – у Гонконзі – 4066 дол. (у 5,4 раза дорожча, ніж в Україні).

Таблиця 1

Конкурентоспроможність (КС) України та її регіонів за рівнем цін, % від показників IMD-2012

Регіон (область)	Індекс споживчих цін (інфляція) (2011)			Індекс вартості життя (Нью-Йорк – 100 %)			Вартість місячної оренди 3-кімнатної квартири у великих містах			Вартість річної оренди 1 м ² офісних приміщень			Ціни	
	%	КС, %	ранг	%	КС, %	ранг	дол.	КС, %	ранг	дол.	КС, %	ранг	КС, %	ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
АР Крим	9,3	25,84	23	80,27	38,22	8	1763,0	23,34	26	740	17,73	23	26,28	26
Вінницька	6,6	36,45	2	87,74	34,96	19	1017,0	40,46	18	450	29,15	13	35,26	16
Волинська	7,5	32,14	4	94,60	32,43	24	855,0	48,12	12	410	31,99	8	36,17	12
Дніпропетровська	8,1	29,51	11	75,08	40,86	2	1083,7	37,97	21	900	14,57	26	30,73	20
Донецька	9,2	26,00	22	85,88	35,73	17	1230,0	33,45	24	600	21,86	20	29,26	24
Житомирська	8,7	27,60	19	85,46	35,90	15	871,0	47,24	15	440	29,81	11	35,14	17
Закарпатська	7,3	32,72	3	85,46	35,90	15	1016,0	40,50	17	600	21,86	20	32,75	19
Запорізька	8,6	27,79	17	75,60	40,58	3	867,3	47,44	13	456	28,77	15	36,15	13
Івано-Франківська	7,9	30,44	9	88,06	34,84	20	689,7	59,65	6	380	34,52	5	39,86	5
Київська	6,5	36,76	1	85,04	36,07	14	1019,0	40,38	19	460	28,52	16	35,43	15
Кіровоградська	7,8	30,91	7	64,17	47,81	1	581,0	70,81	1	350	37,48	1	46,75	1
Луганська	10,0	24,07	26	81,31	37,73	10	672,0	61,22	5	450	29,15	13	38,04	8
Львівська	8,6	27,79	17	95,53	32,11	25	1151,0	35,75	23	606	21,65	22	29,33	23
Миколаївська	8,6	27,86	15	87,23	35,17	18	796,3	51,67	11	471	27,85	18	35,64	14
Одеська	9,2	26,04	21	93,66	32,75	23	1328,7	30,96	25	750	17,49	24	26,81	25
Полтавська	7,7	31,32	5	79,44	38,62	6	786,3	52,32	10	440	29,81	11	38,02	9
Рівненська	7,8	30,86	8	96,05	31,94	26	617,5	66,63	2	420	31,23	9	40,17	3
Сумська	8,1	29,41	13	82,76	37,07	12	617,5	66,63	2	370	35,45	4	42,14	2

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Тернопільська	8,3	28,93	14	82,97	36,98	13	1007,0	40,86	16	420	31,23	9	34,50	18
Харківська	8,1	29,43	12	79,23	38,72	5	1134,0	36,28	22	800	16,40	25	30,21	22
Херсонська	9,9	24,10	25	77,67	39,50	4	870,0	47,29	14	355	36,95	2	36,96	11
Хмельницька	8,7	27,44	20	79,65	38,52	7	746,5	55,11	8	360	36,44	3	39,38	6
Черкаська	8,0	29,83	10	93,14	32,94	22	757,0	54,35	9	400	32,79	7	37,48	10
Чернівецька	7,7	31,27	6	82,14	37,35	11	689,7	59,65	6	460	28,52	16	39,20	7
Чернігівська	9,6	24,95	24	90,13	34,04	21	617,5	66,63	2	380	34,52	5	40,04	4
м. Київ	8,6	27,83	16	103,84	29,54	27	1917,0	21,46	27	1500	8,74	27	21,89	27
м. Севастополь	12,6	19,06	27	80,27	38,22	8	1048,0	39,26	20	500	26,23	19	30,69	21
Україна (ранг 1-59)	8,2	28,99	54	84,94	36,12	22	953,7	43,14	12	607	21,61	29	32,47	51

В розрізі регіонів України вартість оренди квартир тісно корелює із середньою ціною 1 м² житла у великих містах, яка становить: у Кіровоградській області – 581 дол., у Рівненській і Сумській областях – 618 дол. А найдорожча житлова нерухомість, як і слід було очікувати, у столиці – 1917 дол./м² (у два рази дорожча, ніж у середньому по країні), у АР Крим (1763) та Одеській області (1329 дол./м²).

На розвиток бізнесу, в т. ч. й малого, суттєво впливає вартість річної оренди 1 м² офісних приміщень. І чим менша ця вартість, тим більш конкурентоспроможними є міста, регіони та країни. Найдешевша середня вартість офісних приміщень різних категорій¹ (з-поміж країн рейтингу IMD) – у Литві – 118 дол. В Україні вона значно більша – 546 дол. (29-те місце в рейтингу IMD), але все ж менша, ніж у Польщі – 563 (33-те місце) і суттєво менша, ніж у Росії – 1381 дол. (54-те місце) та Японії – 1536 дол. (останнє місце).

Серед регіонів України, зрозуміло, найдорожча оренда офісних приміщень у Києві: від 105 дол. класу «D» до 1500 дол. класу «A» за рік (це відповідає 39-му місцю в рейтингу IMD, яке займає Туреччина). На другому місці за вартістю оренди йде Дніпропетровськ і, відповідно, Дніпропетровська область – 900 дол. за 1 м²/рік, на третьому – Харків і однойменна область – 800 дол. за 1 м²/рік. Відповідно ці регіони займають останні місця в рейтингу конкурентоспроможності за індикатором вартості оренди офісних приміщень. Проміжні позиції займають регіони, що мають великі обласні центри – Донецька область, АР Крим, Запорізька, Луганська й Вінницька області, а також регіони, обласні центри

яких знаходяться на зручних шляхах у Європу – Закарпатська, Житомирська та Тернопільська області. Найдешевша оренда офісів у регіонах з низкою бізнес-активністю – Кіровоградській (350 дол. за 1 м²/рік), Херсонській (355) та Хмельницькій (360 дол. за 1 м²/рік) областях – на рівні Мексики, яка посідає 14-те місце в рейтингу IMD.

Загалом за субфактором «Ціни» Україна в рейтингу IMD-2012 знаходиться на 51-му місці. Перше місце займає Катар, а наші «сусіди» – Польща і Росія, відповідно, 27-те та 58-ме (передостаннє) місця [12].

Найвищі позиції в рейтингу регіонів України за цим субфактором займають регіони з невисоким рівнем ділової активності та економічного розвитку, а саме: Кіровоградська область (у середньому 46,8 % від найкращих значень індикаторів субфактора), яка займає перші місця за всіма індикаторами, крім індексу інфляції; Сумська (42,1 %) та Рівненська (40,2 %) області, які особливо виділяються за невисокою вартістю орендної плати за офісні та житлові приміщення (рис. 1).

В кінці рейтингу знаходяться високорозвинені регіони: Київ (21,9 %), який займає останнє місце за усіма індикаторами, крім індикатора інфляції; АР Крим (21,9) та Одеська область (26,8 %), в яких встановилися високі ціни оренди і на житлові, і на офісні приміщення.

ВИСНОВКИ

Як показало дослідження, рівень цін є важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів, оскільки він суттєво впливає на всі загальноекономічні показники, рівень життя населення, умови ведення бізнесу тощо.

Для підвищення цінової конкурентоспроможності України та її регіонів має проводитися цілеспрямована державна політика, зокрема щодо регулювання цін та рівня доходів (заробітної плати тощо).

Для порівняльної оцінки цін як чинника міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів доцільно провести аналогічне дослідження для періоду з початку російської агресії (2014-й і наступні роки), коли була порушена територіальна цілісність країни, та періоду після неї.

¹ За європейськими стандартами розрізняють чотири категорії офісних приміщень: це офіси класу «A», «B», «C», «D»; інколи до цих категорій додають ще знаки (–) або (+), що означає їх недоліки або переваги. Офісні приміщення за категоріями мають такі характеристики: категорії «A» – це приміщення, побудовані «з нуля», які розташовані у зручних бізнес-кварталах міста, площа якого становить понад 6000 м², в яких запроєктовані сучасні мережі, автономне електропостачання, найкращі системи вентиляції, сучасний дизайн, безшумні ліфти, наявність рецепції в холі, ресторану, банківських установ та конференц-залу, підземного паркінгу тощо; категорії «B» – це приміщення, котрі реконструйовані під сучасний бізнес-центр, загальна площа яких повинна становити не менше ніж 5000 м², вони мають нічим не поступатись офісним центрам категорії «A», крім того що в них переважно немає підземних паркінгів та вони мають менш сучасний зовнішній дизайн; категорії «C» – це приміщення, які реконструйовані з колишніх гуртожитків та адмінбудівель підприємств, переважно коридорної системи, без особливого дизайну фасаду, сучасних комунікацій тощо; категорії «D» – це приміщення, котрі знаходяться переважно при складах, базах та виробничих територіях.

Рис. 1. Міжнародна конкурентоспроможність України та її регіонів за рівнем цін, середній % від значень індикаторів країн-лідерів рейтингу IMD-Lausanne (2012) [складено на основі розрахункових даних]

Список використаних джерел

- Геєць В. Цінова конкурентоспроможність чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання / В. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 9–31.
- Державна служба статистики України: офіс. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Захарченко С.В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір: [монографія] / С.В. Захарченко. – Вінниця: Консоль, 2016. – 413 с.
- Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Насустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf
- Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону: наук. доп. / наук. ред. П.Ю. Беленький. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 145 с.
- Ревенко А. Цінові реалії й індексні перспективи / А. Ревенко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 48 (677).
- Рейтинг регіонів [Електронний ресурс] / ТОВ «Незалежне рейтингове агентство». – Режим доступу: http://ranational.com.ua/uploads/nraua/files/review/file_review/e72b8bb733b804c91976297f5258324.pdf
- Улітко І. Ціни на нерухомість в Україні: цінність того, що залишилося на чорний день [Електронний ресурс] / Іван Улітко // Ерсте Банк. – 2012. – 31 травня. – 10 с. – Режим доступу: <http://www.erstebank.ua/ua/Downloads/0901481b800b1943.pdf>
- Холонюк О.Л. Пріоритети регіональної політики щодо зниження цінової диференціації в Україні / О.Л. Холонюк // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Вип. 8 (1). – С. 301-308.
- Шульц С.Л. Ціновий чинник інтегрованості економічного простору України / С.Л. Шульц // Регіональна економіка. 2008. – № 2 (48). – С. 12-24.
- Cushman D. The law of one price for transitional Ukraine / D. Cushman, R. MacDonald, M. Samborsky // Economics Letters. – 2001. – No 73. – P. 251-256.
- World Competitiveness Yearbook 2012. IMD [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>